

Megfontolások a szólás szabadságáról

A keresztény bölcsélet mérlege

KUMINETZ GÉZA*

A világosság a világba jött, de az emberek jobban szerették a sötétséget,
mint a világosságot, mert gonoszak voltak tetteik.

(Jn 3,19)

Az igazság megszabadít titeket.

(Jn 8,32)

Ha a világ gyűlöl titeket, tudjátok meg: Engem előbb gyűlölt nálatok.
Ha a világból volnátok, a világ, mint övéit, szeretne titeket. (Jn 15,18)

Boldogok vagytok, ha miattam szidalmaznak és üldöznek titeket
és hazudozva minden rosszat fognak rátok.

(Mt 5,11)

1. Bevezetés¹

A mottóversek az idők végezetéig emlékeztetnek minket arra, hogy az igaz kommunikációnak ára van, de ezt az árat épp emberségünk kivívása, megőrzése végett kell megfizetnünk. A felelősen gondolkodó ember, reflektálva a ma mindennapjai eseményeire, valami olyatén állásfoglalásra jut, melyet már 1945-ben megfogalmazott Halász Piusz ciszterci szerzetes: „mindnyájan érezzük, hogy a nagy szavak alkonyát éljük, és ebben az érzésben már egy kis remény is bujkál. Nemcsak a könyveknek van története, hanem a szavaknak is. *Habent sua fata et verba!* A pánlirizmus először elszakította az igét a tartalomtól. A szép szó kellett. Egy múltó, meleg hangulat kellett csupán. A nagy igék előtt még egyidejűleg tiszteletből elnyomtuk előlapakodó ásitásunkat, később már ezt se tettük. Tüntetően és türelmetlenül továbbforgattuk a készüléket. Könnyű muzsikát kerestünk. Mikor azonban a lélek a szavak mögött már csak a muzsikára vágyott, lesiklott a valóságok világáról s a vágyálmok ködlovagja lett. Csak erre várt a kísértő, s új jelmezben, mint pánpropagandizmus lépett a színre, hogy újra visszacsempéssze a nagy szavak divatját. Most már a szó nemcsak szép, hanem nagy is lett – csupán az igazság tűnt el végleg

* Egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Hittudományi Kar. E-mail: kuminetz.geza@htk.ppke.hu

¹ A korábbiakban a szerző már közölt néhány tanulmányt ebben a témakörben: Megfontolások az igazmondás erényéről (etikai megvilágításban). In: KUMINETZ Géza: *Egy tomista jog- és állambölcsélet vázlatja, I.* Budapest, Szent István Társulat, 2013. 658–683; A jóhír és magánszféra védelmének joga és a botrányokozás. In: uo., 684–692.

mögötte. Csupán az igazság.² Mert ma a propaganda, az információk hadosztályai a tömegeket sohasem látott módon és hatékonysággal vezetik félre, amit a hazugság paroxizmusának is nevezhetünk.³ S a lényeg ez: „a szó elszakadt a gondolattól, a gondolat az igazságtól, az ige az örök Igétől.”⁴ Vélekedések tülekednek, melyekben grammra adagolják a tudatipar fő korifeusai az igazságnak magvait, úgy, hogy hihető, hiteles legyen a kommunikátor és a kommunikált információ is. Be kell látnunk, hogy ilyen körülmények között mit ér a tudomány igazsága, ha még azt is a Nagy hazugság szolgálatába állítják.

Globalizálódó világunkban „a különböző népek, eszmék, jogrendszerek, vallások, kultúrák találkozása elkerülhetetlen.”⁵ Ez a tény is sok konfliktus forrása, akár a pusztá félreértések, de a rosszindulatú előítéletek miatt is. Fokozottan felelős a kommunikáció minősége, a kommunikátorok viselkedése, hiszen az egészséges kritikai szellemet is fejlesztheti, ami egymás megértését és becülését, az egymástól való tanulás lehetőségeit hordozza. Ehhez pedig azt az alapmagatartást kell kifejlesztenie minden embernek, hogy tisztelettel tekintsen a másokra (mint vele egy-méltóságú személyre), annak hitére, vallására, identitására.

Ma az alapvető emberi jogokra is sokan hivatkoznak, mégis úgy tűnik, hogy mintha egyre messzebb kerülnének valódi érvényesítésüktől, akár az egyes ember, akár egy nép, vagy épp a nemzetek családja vonatkozásában. Különösen vitatottá lett a szólás szabadsága, mivel az információval való rendelkezés egyre erőteljesebb fegyverévé válik a politikai és gazdasági hatalom megszerzésének, megtartásának, kiterjesztésének. S itt nem a dialógus vagy a meggyőzés, a polgárok kultúrájának fejlesztése a fő eszköz, hanem a manipuláció, a hamisítás, vagyis régi nevén: a hazugság. Ne felejtjük el, hogy ma már tudománya van ennek is: mentiológia a neve.⁶ E tekintetben még a modern tudomány is nagy nyomás alatt van, akár a kutatási projektek finanszírozása, akár bizonyos kutatási eredmények torzítása, eltitkolása miatt.

Olyan korszakba érteztünk tehát, amikor épp a magasan fejlett közlekedési és távközlési lehetőségek miatt talajvesztetteké lehetnek tömegek, ami az egyik legnagyobb rombolója az emberi szabadságnak, nyomában a bűnözéssel, az elidegenedéssel, a kiábrándultsággal, a társadalmi csőd riasztó problémájával, valamint a családok szétesésével.⁷ Ehhez társul a korábban sohas létezett nagy szabadidő lehetősége, melyről „ma sem tudjuk igazán, hogyan kéne kultúráltabban, célirányosabban eltölteni. [...] Ki vagyunk szolgáltatva a szabadidőipar me-

² Vö. HALÁSZ Pius: Nagy vállalkozók az Áldozat körül, I. In: *Papi Lelkiség* 14/47. 1944, 131.

³ Vö. HALÁSZ Pius: Nagy vállalkozók az Áldozat körül, II. In: *Papi Lelkiség* 47/15. 1944, 122.

⁴ Vö. HALÁSZ Pius: *Örök liturgia*. Budapest, Korda, 1942. 16.

⁵ Vö. SZEGHALMI Veronika: Beszámoló. Szólásszabadság és blaszfémia – határvonalak a különböző kultúrákban. *Iustum Aequum Salutare*, 2015/4. 152.

⁶ Vö. Peter STIEGNITZ: *Mindenki hazudik*. Ford. SZABÓ Csaba. Budapest, OK, 2002. 2. Nagyon találóan definiálja a hazugságot, ami – szerinte – nem az igazság ellentéte, hanem a valóságtól való eltávolodás. Kitűnően deríti fel a hazugságnak a különböző fórumait: így az önmegvalósítás érdekében hazudik az egyén, gyorsan rátalál erre az útra a gyerek, a munkavállaló, az intrikusok, a reklám emberei, a család, a párkapcsolatok is átítartottak a hazugsággal. Bőségesen megtalálható a szabadidőben, az irodalomban és a képzőművészetben. Kitűnően művelik a politikusok, a pacifisták, a történészek. Sokszor hazudik a testbeszédünk, s végül leginkább és a leghihetőbb módon hazudnak a szélhámosok.

⁷ Vö. Ernst F. SCHUMACHER: *A kicsi a szép. Tanulmányok egy emberközpontú közgazdaságtanról*. Ford. PERCZEL István. Budapest, Katalizátor, 2014. 76–78.

nedzsereinek, a témát körülölgő hazugságoknak.”⁸ Ez egy igen összetett probléma, melynek megvannak a maga gazdasági-technikai, politikai, vallási stb. dimenziói. Ezekre reflektál az etika, a jogbölcselet, a morálteológia, illetve a retorika tudománya. Innen a moralisták, a jogászok és a lelkipásztorok feladata-küldetése, hogy tanítsák meg a népeket, a híveket a szólás szabadsága jogának felelős gyakorlására.

Mindebből érthető, ha ma sokszor és sokféleképp reflektálnak akár az érintettek, akár a szakma emberei a szólás szabadságának problémájára, s annak is egy, a globalizáció és a tudatipar által keltett sajátos megnyilatkozására, a blaszfémiára.⁹ Az ún. alapvető emberi jogok szerkesztésén tartoznak össze, egyik sérelme magával hozza a többi megsértését is. Éspedig azért, mert az egy emberi természetnek mint lét-, megismerés- és cél-elvnek a sajátos leképezését, egyes egymásra teljességgel vissza nem vezethető lényeges dimenzióit fogalmazzák meg. Rögtön helyesbíték is: az emberi természetet az érett személyiség testesíti meg. Így az alapvető emberi jogok megfogalmazása, kodifikálása és érvényesítése egyaránt eljegyzett az érett személyiséggel. A szólás szabadsága sajátos módon mintegy előzménye, de következménye is a vallási és lelkiismereti szabadságnak.

Régebben a keresztény bölcselet az igazmondás erénye, illetve a hazugság és a botrány okozása témakörében tárgyalta ezt a kérdést.¹⁰ Nem tagadva ennek a megközelítésnek a jogosultságát, ma inkább a kommunikáció korrektsége és torzulásai téma köré kristályosodik ki azoknak a tényeknek és értékeknek az elegye, amit a szólás szabadsága alapjogán értünk. Ebben a tanulmányban megpróbáljuk vázolni a szólás szabadsága alapjogának kapcsolatrendszerét a többi alapvető emberi joggal és kötelességgel, illetve ennek kontextusában kísérletet teszünk lényegének és funkciójának meghatározására, illetve rá kívánunk mutatni torzulásaira, a szólás szabadságával való visszaélés brutalitására.

Tanulmányunkban fel akarjuk tehát kutatni a szólás szabadsága alapjogának igazi tartalmát (határait, funkcióját), és ennek fényében teszünk megoldási javaslatot a jelen helyzet javítására. E vizsgálódást egyrészt a keresztény bölcselet segítségével végezzük el, mivel ezt a bölcseleti világfelfogást ítéljük erre a legtárgyilagosabbnak, s ezért a legalkalmasabbnak,¹¹ illetve másrészt a katolikus teológia és a retorika útmutatását is figyelembe vesszük. Ez utóbbit azért is tesszük, mert a szólás szabadsága problémakörének több rétege is van. Az első a társadalmi magán- és közjó, illetve magánérdek-közérdek területe. Itt a katolikus egyház társadalmi tanítása tartalmazza azokat az elveket és erkölcsi útmutatásokat, melyek az ép társadalmi kommunikáció feltételei. A második réteg az egyházon belüli kommunikációt fedi le, mivel magának az

⁸ STIEGNITZ i. m. (6. lj.) 68.

⁹ Vö. SZEGHALMI i. m. (5. lj.) 152–156.

¹⁰ Nem vitatjuk a régi problémafelvetést és sajátos kontextusba állítását, sőt, azt gondoljuk, hogy ma is épp a probléma gyökerére világít rá: az indokolatlan, manipulatív, megtévesztő valótlanság állításra. Ezzel a megközelítéssel is szinte kimerítő képet lehet kapni e problémáról. Legyen szabad utalni Eberhard Schockenhoff munkájára, aki találon nevezi a mai embert és társadalmat hazugságra kárhoztatottnak. Vö. Ebenhard SCHOCKENHOFF: *Zur Lüge verdammst? Politik, Justiz, Kunst, Medien, Medizin, Wissenschaft und die Ethik der Wahrheit*. Freiburg–Bázel–Bécs, Herder, 2005. Az alaposabb tájékozódást igénylő olvasók számára ajánljuk továbbá NÉMETH Gábor *A hazugság erkölcsi teológiai értelmezése* (Budapest, Jel, 2011) című munkáját.

¹¹ A keresztény bölcselet felfogásáról részletesebben l. KUMINETZ Géza: Világnézet, bölcselet, keresztény világnézet, keresztény bölcselet, tomista bölcselet és a jogbölcselet. In: KUMINETZ i. m. (1. lj.) 25–53.

egyháznak is megvan a maga közjava, vagyis a lelkek üdvözíteni akarása, s ez a hitből fakadó küldetés árnyalja a szólás szabadságának jogát. Végül a harmadik réteg, mely tulajdonképp az előző kettőnek valamiképp az eszköze, nevezetesen az ún. trivium, vagyis a grammatika, a logika és a retorika. Ebben a munkában a problémának csak az első rétegét fogjuk vizsgálni.

2. Az emberi személy mint az alapvető emberi jogok alanya

Nem születünk szabadnak, de a szocializáció és a személyes fejlődésünk során birtokba kell venni a szabadságot, vagyis el kell jutnunk a szabadság felelős gyakorlására. Tehát az emberi szabadságnak mindenekelőtt van tartalma és iránya,¹² vagyis van sajátos töltése. A szabadságunk ugyanakkor sokféleképp kondicionált: ösztöneink (késztetéseink), társadalmi hagyományaink, világnézetünk, vallásunk, a társadalomban érvényesülő tekintélyek, az ott ható információk különböző módon és intenzitással hatnak személyiségünkre, illetve a döntéseinkre. Sőt, azt kell mondanunk, hogy nem szakadhatunk el tőlük, ha valóban birtokba akarjuk venni az emberi szabadságot, a felelős dönteni és szólni, tevékenykedni tudást.

Az emberi jogok és kötelezettségek alanya az emberi személy és személy voltából adódó méltósága. A személy méltóságán pedig emberi minőségét értjük, amely jogi megközelítésben azt jelenti, hogy „az embernek van egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva az ember a jog számára mindig alany marad, és nem válhat soha se az állam, se a jog által eszközzé vagy tárgyá. [...] [A]z emberi méltóság a jog előtti létező, a priori érték, amely az emberi személy immanens lényegi sajátja.”¹³ Ám ezt a személy voltot, amit személyiséggé kell fejlesztenünk, helyesen kell értenünk – ebben segít a három normatív rend (erkölcs, jog és illem), melyek mindegyikének összehangolt érvényesülése révén bontakozhat csak ki a személyiség.

Az ember olyan lény, akinek megvan a magánya és a közösségi vonatkozása egyaránt, vagyis a társas társtalansága és társtalan társassága. Létezésének megvan a maga igazsága, melyet fel kell ismernie, és szabadon el kell ismernie, meg kell valósítania. Erre szolgál a lelkiismereti és a vallásszabadsága joga és kötelezettsége, hogy rátaláljon sajátos természetére, küldetésére. Ember volta realizálásához meg kell teremtenie a saját értékrendjét, vagyis világnézetét, vallását, közben pedig rendelkezésére kell hogy álljanak alapvető biológiai, lelki és szellemi szükségletei. Míg az alapvető jogok az emberré válás lehetőségét sejtetik, addig az emberi köteleességek az emberré válás kategorikus imperatívuszát sugallják. Mindkettőre szükség van ahhoz, hogy az emberi személy valóban kiteljesedjék, individuummá váljék, a személy személyiséggé, vagyis egyéniséggé fejlődjék.¹⁴

¹² Vö. XVI. BENEDEK pápa: *A názáreti Jézus, I.* Ford. ROKAY Zoltán. Budapest, Szent István Társulat, 2007. 95.

¹³ Vö. LÁBADY Tamás: Az emberi személy az új polgári törvénykönyvben. *Iustum Aequum Salutare*, 2015/3. 141. Megjegyezzük, hogy ez a belső mag nem tétlenségre kárthatott, hanem ezt magának az egyénnek kell megművelnie, hogy szabadságát, méltóságát birtokba vehesse. Nevezük ezt a felelős önmegvalósításnak, önrendelkezésnek, ami szükségképp világnézetben (vallásban) és a valóságnak annak értékrendje szerinti felelős megítélésében (lelkiismeret) fejeződik ki.

¹⁴ Vö. HELLER Ágnes: *A szándéktól a következményig. Előadások az általános etikáról.* Budapest, Magvető, 1970. 60–66.

3. A szólás szabadsága és az alapvető emberi jogok rendszere

Az ún. emberi jogok alapvetően az emberi méltóságot próbálják a jog nyelvén kifejezni, megjelölni annak lényegi elemeit, dimenzióit, vagyis konnatúráisak magával az emberi személlyel (természettel). Ezért minden emberre egyformán vonatkoznak, mintegy felhatalmaznak és köteleznek. Ebből adódóan egyetemesek (minden emberre egyaránt vonatkoznak), sérthetetlenek (gyakorlásukat biztosítani kell), elidegeníthetetlenek (senki sem fosztható meg tőlük, illetve le sem lehet mondani róluk), és kölcsönösen függenek egymástól (csak együttes védelmük és előmozdításuk jár az emberi személyiség valódi fejlődésével).¹⁵

Ma a jogtudomány az emberi jogok három generációjáról beszél.¹⁶ Keletkezéstörténetüket tekintve mindig az emberi személy valamely elhanyagolt alapértékének megfogalmazása és védelme hívta létre deklarációjukat, kodifikálásukat. Így az első generációs jogokat alapvetően szabadságjogoknak nevezzük, s az emberi élettér biztosítását voltak hivatottak garantálni főleg a hatáskörét túllépő államhatalommal szemben. Idetartoznak az élethez, a szabadsághoz (személyi és politikai) és a tulajdonhoz való jogok. A második generációs jogokat a gazdasági, szociális és kulturális jogok vindikálásának nevezhetjük, melyek épp az elmaradt állami szerepvállalás nyomán kerültek előtérbe.

A szabadversenyos kapitalizmus, midőn biztosította ugyan a szabadságot, ám nem törődött a polgárok életminőségével,¹⁷ a társadalmi igazságosságot végzetesen eltorzította, hatalmas társadalmi egyenlőtlenségeket okozva, nyomában az erősödő osztályharccal és forradalmakkal. Míg az előbbi időben túl erős volt az állam, úgy a későbbiekben túlságosan meggyengült. E jogok közé soroljuk: *a*) a gazdasági jogokat: a munkához, a megfelelő munkakörülményekhez, a pihenéshez való jogot, a szakszervezetek alakításának jogát, a sztrájkjogot, a kényszermunka tilalmát; *b*) a szociális jogokat: a társadalombiztosításhoz, az egészségügyi ellátáshoz, a lakathoz, a megélhetéshez való jogot, az anyák, a gyermekek és az idősek különös védelmének jogát; *c*) a kulturális jogokhoz soroljuk: az oktatáshoz, a művelődéshez való jogot, a tudomány, az oktatás és a művészetek szabadságának jogát.

Megjegyezzük, hogy míg az első generációs jogok többsége az egyén szabadságát állítja szembe az állammal (mit nem tehet meg az állam – de nem emelte ki, hogy az államnak mit kell mindenképp tennie), addig a második generációs jogok ezt a hiányt próbálják pótolni, s meghatározzák az államcélokat, vagyis azt, hogy az államoknak mit kell tenniük az emberi életfeltételek biztosítása és az emberi jólét előmozdítása végett. Mivel sok és különböző fejlettségű, benedezkedésű állam alkotja a népek családját, s ezekben eltérő módon érvényesülnek az első és második generációs emberi jogok, ezért ismét valami új hiányt észlelt a kutató elme: megjelent a globális probléma – a fejlett, a fejlődés alatt álló és az elmaradott országok közti feszültségek.

¹⁵ Vö. Vincenzo BUONOMO: La Chiesa promotrice della cultura dei diritti umani. 3 *Seminarium* (2006) 576–577.

¹⁶ Fejtegetéseink főleg a HALMAI Gábor és TÓTH Gábor Attila által szerkesztett *Emberi jogok* című kötetre támaszkodnak (Budapest, Osiris, 2003. 81–90.).

¹⁷ Vö. Alexander HORVATH: *Eigentumsrecht nach dem hl. Thomas von Aquin*. Graz, Ulrich Moser, 1929. 211–240.

Ugyanis a problémát a hatalmak exportálták, más népeket igaztak le, míg a saját népüknek igyekeztek – a békesség kedvéért – egyfajta magasabb életszínvonalat biztosítani.

Az egyes államoknak is össze kell tehát hangolniuk a tevékenységüket, mivel egyik fejlődhet a másik kárára, egyik állam elnyomhatja a másikat, vagyis az egyes államok egyenlő méltóságát és szuverenitásukhoz való jogát is immár tiszteletben kell tartani. Három nagy csoportja van az itt megfogalmazott – harmadik generációs – jogoknak: *a)* a fejlődő világ nemzeti erőinek követelései és a hatalom globális újraelosztásának igényét megjelenítő jogok: a népek joga a politikai, gazdasági, szociális és kulturális önrendelkezéshez, a gazdasági és szociális fejlődéshez, az emberiség közös örökségéből való részesedéséhez;¹⁸ *b)* az állami tevékenység eredménytelensége vagy tehetetlensége miatt megfogalmazott jogok: a békéhez, az egészséges környezethez való jog, a humanitárius segélyhez való jog katasztrófák esetén; *c)* az ún. betegjogok, valamint bioetikai és biomedicinális, illetve reprodukciós jogok, végül a jövő nemzedékek jogai.

Nagyon találó Karel Vasak meglátása – aki egyébként a harmadik generációs jogok névadója is –, aki szerint az emberi jogok első generációja főleg a szabadság, a második generációs jogok az egyenlőség, míg a harmadik generációs jogok a testvériesség, a szolidaritás eszméjének és eszményének az érvényesítését tűzték ki. Úgy tűnik, hogy ezzel bezárult a kör, tehát ha mindhárom generáció célkitűzéseit megvalósítjuk, akkor valóban leképezzük az emberi személy méltóságának minden lényegi dimenzióját. Mi itt eltérünk a Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila idézett munkájában megfogalmazottaktól, nevezetesen, hogy a harmadik generációs emberi jogok nem sorolhatók az emberi jogok körébe. Ők úgy érvelnek, hogy „az emberi szolidaritással, a békével és a fejlődéssel kapcsolatos, jogként megfogalmazott igényeknek sem az alanya, sem a kötelezettje, sem a tartalma nem világos”.¹⁹

Mi úgy látjuk, hogy ember alapvetően társas lény, kapcsolatban levő lény, aki nemcsak önmagával, de embertársával, az istenséggel, a környezettel, a népek egyes közösségeivel (államok) is kapcsolatban levő lény, s mindegyik reláció épsége fontos a teljes emberi személyi méltóság realizálásához.²⁰ Ma már nem mindegy, hogy egy adott nép (állam) mit csinál, hiszen gondoljunk csak a környezeti károokra: azok a keletkezési helytől kontinensnyi távolságokra is kifejtik hatásukat, más államok polgárainak életminőségét igen jelentősen ronthatják; vagy a helyinek induló háborús konfliktusok is világméretű háborúvá eszkalálódhatnak; végül a gazdasági tevékenység, a pénzgazdálkodás is globálisan érezteti hatását. Tehát világméretű szolidaritásra, környezetkímélő munkára, ép munkamegosztásra van szükség.

E szolidaritásnak alanya minden egyes ember, minden egyes nép, etnikum, nemzet, állam. Felfogásunk szerint nem szükségszerű ehhez egy központi világállam létesülése, hanem elégséges az egyes államok és nemzetközi jogalanyok szuverén döntése. Szolidárisak vagyunk, leszünk, s ezért olyan törekvésnek sohasem engedünk, mely egyik népnek, csoportnak hasznot úgy hajt,

¹⁸ Vannak szerzők, akik egyenesen a népek és nemzetek jogairól beszélnek. Vincenzo Buonomo úgy osztja fel az emberi jogokat, hogy vannak: *a)* az emberi személy méltóságából eredő szabadságjogok; *b)* az ún. polgári és szabadságjogok; *c)* a gazdasági, szociális és kulturális jogok, és végül *d)* a népek és nemzetek jogai. Vö. BUONOMO i. m. (15. lj.) 577–580.

¹⁹ Vö. HALMAI–TÓTH i. m. (16. lj.) 88.

²⁰ Vö. BUONOMO i. m. (15. lj.) 572.

hogymásik állam vagy csoport kárt szenved.²¹ Ezzel azt is állítjuk, hogy a szabadságnak és az egyenlőségnek a testvériség, a szolidaritás az alapja. Tehát ha nincs valódi testvéries szellem az emberek, népek között, úgy a szabadság és az egyenlőség is csak egyesek privilégiuma lesz, míg mások lenézettek, kirekesztettek lesznek.

Ha reflektálunk a ma globális közéletére, akkor azt látjuk, hogy a fő tendenciák épp a szabadságot, az egyenlőséget és főleg a testvériséget bombázzák, minden korábnál élesebb és kíméletlenebb logikával és erővel, de mindezt hallatlan agyafúrtsággal, az igazságra, az alapvető jogokra való hivatkozás leplével takarva, vagyis ez is egy hatalmas trójai faló. Ez azt jelenti, hogy az állam ma is túllépi hatáskörét (inkább a lobbiknak enged, polgárainak nem engedi a valódi beleszólást a köz ügyeibe),²² az állam nem biztosítja kellően polgárai számára a valódi közteherviselést és a tisztességes megélhetést, illetve a potens államok továbbra is imperialista, militarista politikát folytatnak, rafinált gyarmatosítási eszközöket alkalmaznak. A szabadság, testvériség és egyenlőség eszméinek valódi tartalmának érvényesítése helyett ezek hatalmas politikai fikciókká és illúziókká válnak, azt próbálva elhitetni a polgárokkal, hogy nagy lépésekkel közeledünk ezeknek az eszméknek a realizálásához.

Bár az alapvető jogok címen honosodott meg e tárgykör megnevezése, mégis, alapvetően jogokról és kötelességekről van szó, akár úgy, hogy ugyanaz a személy vagy entitás az alany, vagy úgy, hogy más, vagy mindkettő. Így pl. az élethez és az emberi méltósághoz való jog kötelessége is egyúttal magának az egyénnek, embertársának és az őt körülvevő közösségeknek is. Ebből adódóan talán szerencsésebb lenne az alapvető jogok témáját a jövőben úgy címezni, hogy alapvető emberi kötelességek és jogok. Ezen túl bizonyos alkotmányokban teret kaptak az ún. állampolgári kötelezettségek, melyek a haza védelmével, a közterhekhez való hozzájárulással, a tankötelezettséggel, valamint az egyéneket az állammal szemben terhelő kötelezettségekkel foglalkoznak. Itt állampolgári kötelességekről van szó, mi szerencsésebbnek tekintjük az „alapvető emberi kötelességek” szóhasználatot.

Meglátásunk szerint egyáltalán nem meghaladott nevesíteni s kodifikálni – nyilván az alapvető jogokkal együtt kifejtve – az alapvető emberi kötelességeket.²³ Indokunk pedig az, hogy az alapvető jogok is csak akkor érvényesülnek hatékonyan, ha az emberek legalább annyira tudatában vannak a kötelességeiknek, mint a jogaiknak. A kötelességtudatnak legalább ugyanúgy kell meghatározni a tudatot, mint a jogtudatnak. Sőt, azt is hozzá kell fűznünk, hogy a jogok és kötelességek is csak akkor érvényesülnek igazán, ha a jogtudat mellett, vagy helyesebben: vele együtt, erőteljesen fejti ki hatását az erkölcsi tudat és a kulturált viselkedés tudata. Ezen normatív tényezők híján a jog vagy a kötelesség érvényesítése is nagy jogtalanságokat, valamint a személyiség torzulását okozzák.

²¹ Nevezhetjük ezt úgy is, mint amikor az egyének és államok egyaránt megismerik és megtartják azt az emberi méltóságot legharmonikusabban kifejező normarendszert, amit a keresztény bölcselők természetjognak neveznek.

²² Megjegyezzük, hogy Molnár Tamás egyenesen úgy tekint a mai államokra, mint amelyekben nem az államhatalom, nem is a szakrális hatalom, hanem a lobbik uralkodnak, elnyomván, eszközként használván a hatalom valódi letéteményeseit. Vö. MOLNÁR Tamás: *Liberális hegemonia*. Budapest, Kairosz, 2001.

²³ Erről részletesebben l. Piero BELLINI: *Il primato del dovere. Introduzione critica allo studio dell'ordinamento generale della Chiesa cristiana cattolica*. Soveria Mannelli, Rubbettino, 2004.

Ezekután egy rövid, teljességre törekvő listát adunk az alapvető emberi jogokról. Ennek fényében jobban látjuk majd közelebbi témánk, a szólás szabadsága jogának helyét. Hat csoportba foglalhatjuk őket: 1. Az állampolgárok egyenjogúsága (jogegyenlőség, jogképesség és törvény előtti egyenlőség, a nemek közti egyenlőség, esélyegyenlőség, diszkrimináció tilalma). 2. A személyiségi jogok: *a)* az élethez és az emberi méltósághoz való jog; *b)* a személyes szabadsághoz és mozgásszabadsághoz való jog; *c)* a megfelelő és tisztességes eljáráshoz való jog; *d)* a jóhírnévhez, a magánlakás sérthetlenségéhez, a magántitok védelméhez való jog; *e)* a személyes adatok védelméhez való jog; *f)* a lelkiismereti és vallásszabadsághoz való jog. 3. A politikai jogok: *a)* a véleménynyilvánítás szabadsága; *b)* a sajtószabadság és a médiajog; *c)* az egyesülési jog; *d)* a gyülekezési jog; *e)* a közérdekű információhoz való jog; *f)* a közügyekben való részvétel joga; *g)* a kérelmezési és panaszjog. 4. A gazdasági, szociális és kulturális jogok: *a)* a tulajdonhoz való jog, *b)* a tulajdonképpeni szociális jogok: az egészséghez és a szociális biztonságához való jog; *c)* a munkához való jog; *d)* a művelődéshez való jog, az oktatás, a tudomány, a művészetek szabadsága; *e)* a házasság és a család védelmének joga; *f)* a gyermekek jogai, a gyermekek és az ifjúság védelmének joga. 5. A harmadik generációs jogok: *a)* a környezethez való jog; *b)* a betegjogok, illetve a bioetikai és biomedicinális jogok; *c)* a fogyatékosok jogai. 6. Az állampolgári kötelességek: *a)* a haza védelme; *b)* a közterhekhez való hozzájárulás és *c)* a tankötelezettség.²⁴

Ismételten hangsúlyozzuk, hogy az alapvető jogok kölcsönösen meghatározzák, erősítik, hiányuk pedig ugyancsak kölcsönösen gyengíti egymást. Vagyis kölcsönösen függenek egymástól, s az egyik erősödése magával hozhatja a többi erősödését is.²⁵ Az emberi jogok nem érvényesíthetők igazságosan csak az egyén érdekeire való tekintettel, hanem a mások megalapozott érdekei, jogai, s maga a közjó (államon belül), illetve a világgözjó keretén belül.²⁶ A szólás szabadsága pedig mintegy a szószólója az összes alapvető emberi kötelességnek és jognak, hiszen a beszéd révén tudjuk gondolatainkat, a teendőinket kifejezni, s társakat toborozni, mozgósítani az igaznak tartott eszmék, kivitelezendő tervek megvalósításához. Minden előtt biztosítani kell ezt a szabadságjogot, ám ez ma már nem elég, hiszen a szabadság illúziója (szólhatok, ha kedvem tartja, hiszen nem tiltja senki) nem azonos a szólás valódi szabadságával. A szólás szabadsága akkor éri el a célját, ha a szót a társadalmi életben valóban javító tettek is követhetik.

A gondolat, a szólás, a lelkiismeret és a vallás szabadságának alapjoga ugyanakkor mintegy implikálja a nyelv használatának a szabadságát is, hiszen az ember a gondolatait alapvetően a nyelvén, helyesebben az anyanyelvén fejezi ki a legpontosabban. Ezért minden emberi nyelvet

²⁴ Vö. SÁRI János: *Alapjogok. Alkotmánytan, II.* Budapest, Osiris, 2004. 37–38.

²⁵ Bár láttuk az emberi jogok történetének menetét, hogy mindig tulajdonképp csak a leggyengébbé vált láncszem érvényesítéséért folyt a harc, majd az adott részszempont egészségtelen túlsúlyra jutott. Ma már talán eljött annak a kornak hajnala, melyben az emberi jogokat az egyének, népek és államok együtt és alapvetően egységesen (nem uniformizáltan!) és holisztikusan fogják érvényesíteni, nem kedvezve indokolatlanul se egyének, se államnak, sem pedig a nemzetek feletti részérdekeknek. Megjegyezzük, hogy e harmónia érvényesítése már Krisztus eljövele óta nem utópia, hanem immár az emberiség öröksége, amit ugyanakkor minden nemzedéknek újra kritikusán áll kell gondolnia, és józan ítélettel valóra is kell(ene) váltania. S ennek realizálásában a szólás, a kommunikáció szabadsága, értékorientáltsága valóban meghatározó.

²⁶ Vö. Aldo VENDEMIATI: *Giustizia, responsabilità e verità. 2 Eumtes Docete* (2006) 89.

védelem illet, s ki-ki úgy fejezheti ki vagy védelmezheti igazát, ahogy a nyelv számára épp rendelkezésre áll, leginkább az anyanyelvén. Beszélhetünk tehát a nyelvszabadság, az anyanyelv szabadságának alapjogáról is.²⁷

4. A szólás szabadsága mint alapvető jog és kötelesség lényegi tartalma

4.1. A kommunikációról röviden

Ahhoz, hogy meghatározhassuk ezen alapjog tartalmának a lényegi elemeit, először is látnunk kell, hogy mi és milyen az emberi kommunikáció. Az ember főleg a nyelv segítségével fejezi ki gondolatait, érzéseit, szándékait, s formál véleményt a másik ember magatartásáról, a környezetében tapasztalt hatásokról. Mindezt úgy kell tennie, hogy legjobb tudása és lelkiismerete szerint kell megítélnie a helyzetet, és megfogalmaznia, közölnie a véleményét. A szólás szabadságának is megvannak tehát a megengedett és elfogadhatatlan módjai akár a magánéletben, akár a nyilvánosság különböző fórumain.²⁸ A szólás minősége lehet pusztá vélekedés, szakvélemény, vagy az adott kérdésnek az egyén vagy a társadalom egész életére, a jövőre gyakorolt hatására vonatkozó bölcs meggyőződés. A pusztá vélekedésnek ebből adódóan csekély az igazi értéke, inkább megtevesztő, mint előre vivő. A megalapozott és árnyalt kommunikáció a mindenképpen kívánatos. Azt kell mondanunk, hogy még a megalapozott szakvéleményt is a bölcsesség (világnézet) kontextusába kell beállítani.

Az emberi kommunikáció alapvető célja, hogy igaz ismeretet közvetítsen, az igaz ismeret eljutására segítsen (nevezzük ezt a találkozás kultúrájának), éspedig azért, hogy az ember képessé váljon tájékozódni és eligazodni a külső világban és belső világában egyaránt (önismeret). S mindez a tájékozódási készség arra szolgál, hogy helyesen élje le életét, melyet ajándékba kapott, kiteljesítve így a kapott talentumokat. E küldetés megvalósításához kellően látnia kell a külső jelenségeket és a belső valóságokat, a külső eseményeket és a belső történéseket, a külső körülményeket és a belső döntéseket; látnia kell azt, hogy életének tere a lehetőségek és a találkozások, a kísértések és a hívások kavalkádjá. Olyan erőter, mely döntések elé állítja, s tényleges döntései révén teljesíti be sorsát.²⁹

Ezek a döntések akkor lesznek megalapozottak, ha a döntési helyzetben levőnek birtokában vannak a szükséges és elégséges igaz ismeretek. Ezek révén talál rá saját erőforrásaira, és

²⁷ Meggyőzően érvel mellette ANDRÁSSY György: Gondolatszabadság, szólásszabadság, nyelvszabadság. *Iustum Aequum Salutare*, 2015/3. 5–25.

²⁸ A nyilvánosság fórumai nagy vonalakban: a) a politikai nyilvánosság, melyben a közügyeknek számító események és ismeretek jelennek meg; b) van tudományos, irodalmi és művészeti nyilvánosság, melyben az új ismeretek, az új alkotások és a velük kapcsolatos események, illetve a róluk folyó kritikai beszéd jelenik meg; c) van az ún. társasági élet nyilvánossága, és végül d) a gazdasági élet (l. kereskedelmi reklámok) nyilvánossága. Vö. BÓDIG Máttyás: Nyilvánosság – kommunikáció – közvélemény. In: KÉRI László (szerk.): *Societas politica. Fejezetek a politikai szociológia köréből*. Miskolc, Bíbor, 2001. 200–201. Megjegyezzük, hogy ma már a magánéletnek is van egyfajta nyilvánossága, sőt arról, amit magánéletnek nevezhetünk, s az intimszféránkat jelenti, szinte már nem is beszélhetünk, éspedig azért, mert szinte mindenütt kamerák, mikrofonok vannak.

²⁹ Vö. HALÁSZ Pius: *Krisztus él énbennem*. Budapest, Kairosz, 2010. 5.

tudja azokat a köz javára kamatoztatni. Felvértezi mindazokkal az ismeretekkel az egyént, amelyeknek révén megszerzi a munkájához szükséges szakismereteket. Képessé teszi őt arra, hogy reflektáljon, megfontoljon, felelősen, empatikusan gondolkodjék és cselekedjék, megtanulja a dialógus nyelvét, vagyis az érvelés és a meggyőzés művészetét. Ezen képességek birtokában tud majd problémákat megnevezni, kezelni és megoldani.

4.2. A kommunikáció aktuális helyzete

Miként a bevezetésben már jeleztük, azt kell megállapítanunk, hogy ma a kommunikáció sok és sokféle adatot elzár, amit közölnie kéne, illetve sok és sokféle adatot feltár, amit inkább diszkréten kéne kezelnie. Talán épp e vonása miatt érezheti a tisztességes ember (ha még van ilyen), hogy manipulálják, ami csúnya dolog. Azt értjük rajta, hogy „másokat pusztán eszközként használunk fel – használjuk ki – saját céljaink érdekében úgy, hogy meggyőződésüket az ő tudatuk és akaratuk ellenére a nekünk megfelelő irányba tereljük”.³⁰ S tesszük ezt lehetőleg úgy, hogy a másik ne vegye észre valódi szándékunkat, ne élje meg kényszerként, hanem egyenesen szabad cselekedetként lássa a (manipuláció sugallta) döntését.

Rögtön le kell szögeznünk, hogy a manipulációt élesen el kell különítenünk a szocializációtól, a neveléstől, a meggyőzéstől és a befolyásolástól. Miért is van szükség a meggyőzésre, vagyis az érvelésre? Azért, mert egyrészt sokan nem képesek ellenőrizni a szakma eredményeit (tehát hisznek és hinniük is kell a mértékadó szakvéleményekben), másrészt olyan kérdéseket kell eldönteni, melyek mellett és ellen is felsorakoztathatók hasonló súlyú érvek; így aztán a konkrét döntési tervzet mellett vagy ellen érvelni kell. Ez a valószínűségek mérlegelésének és a befolyásolni tudás művészetének gyümölcse lesz. Röviden: nem bizonyítani, hanem érvelni kell,³¹ s az érvelés megfelel az emberi meggyőzés tiszteletben tartásának.

A meggyőzés alapvetően értelmi ráhatás, mely mindig egyenes szándékkal párosul. A befolyásolás az érintett személy valódi érdekeit tartja szem előtt, ám nemcsak értelmi, hanem érzelmi eszközöket is igénybe vesz céljai elérése érdekében. Míg a meggyőzés és a befolyásolás megmarad a dialógus, tehát a másik egyenrangú partnerként (testvérként) való tartásának keretei között, addig a manipuláció egyirányú kommunikáció. Emiatt a manipuláció erőszakos és kényszerítő fellépés, mely épp a szabadságot, vagyis a felelős döntést igyekszik törölni. Ezáltal megfosztja a célba vett egyént attól, hogy észszerűen megfontolhassa és megvitathassa a kínálkozó lehetőségeket, s hogy végül a legjobb tudása és lelkiismerete szerint dönhessen. A manipuláció célja „a becsapás, olyasvalaminek az elhitése, ami nem igaz (még akkor sem, ha a manipulátor személy hisz is benne). Erre pedig akkor van szükség, ha ellenállásra kell számítani – méghozzá a célszemély saját érdekéből vagy meggyőződéséből fakadó ellenállásra”.³²

Ezt az ellenállást hivatott legyőzni a manipuláció nem fizikai, hanem pszichológiai vagy kognitív (tudatra ható) erőszaka. Kettős feladat áll tehát a manipuláció előtt: az ellenállás mi-

³⁰ SZABÓ Miklós: *Kommunikáció általában és a jogban*. Miskolc, Bíbor, 2002. 107.

³¹ Vö. SZABÓ Miklós: *Trivium. Grammatika, logika, retorika joghallgatók számára*. Miskolc, Bíbor, 2001. 221.

³² Megjegyezzük, hogy ez az ellenállás felettébb kívánatos és szükséges a személyi méltóság megőrzése, az önazonosság megvédése érdekében.

benlétének azonosítása, és az ellenállás megteremtésére irányuló törekvés álcázása. A manipuláció olyan, mint a vírus: észrevétlenül beépül a gazdaszervezetbe, hogy annak működését a saját céljai alá rendelve, saját javára működtesse.³³ Ám a manipuláció kivédéséhez szükséges az utána-járás, a gondolkodás készsége. Ezt a képességünket kell tehát kifejlesztenünk.³⁴ Ha ezt nem tesszük, óhatatlanul az élőítélet fogságába kerülünk, sokszor anélkül, hogy tudatában lennénk súlyos és sokirányú elfogultságunknak.³⁵ A manipuláció a mai technikai eszközöknek köszönhetően állandóan jelen van,³⁶ szinte egész életünket átszövi, ravaszul magához láncol bennünket, hatva az egész, vagyis a brandensteini teljes tudatunkra.³⁷

A manipuláció főleg két rokon jelenséggel érint: a reklámot és politikai marketinget; vagyis gyakorlatilag egész életünket, szinte minden tevékenységünket jelentősen befolyásolja. A reklámnak ugyanis ma már nem az a célja, hogy

„az áru megtalálja a megfelelő fogyasztóját, hanem a túltermelés elkerülése érdekében az, hogy az emberek bármire elköltsek a birtokukba került, jelentős pénzmenyiséget. A »termelj, hogy fogyaszthass« elvét a »fogyassz, hogy termelhess« elve vette át. Ebben az új helyzetben nem elég a tájékoztatás, nem elég a meggyőzés – bármi áron, valós szükségletek nélkül is vásárlásra kell készíteni az embereket. Így született meg a pszichiáterekből, pszichológusokból és társadalomtudósokból szerveződött hivatásos rábeszélők hada, hogy kikutatva az emberi lélek legmélyebb zugait és legrejtettebb motivációit, ezeken keresztül a legnagyobb tudatossággal, de számunkra rejtetten fogyasztásra késztessek, manipulálják az embereket.

Eszközrendszerük a következők szerint csoportosítható: *a)* A csábítás személyes vonzerővel történő érzelmi ráhatás. Alapvető mechanizmusa az identifikáció: szeretnék én is olyan lenni, mint akit látok, s ha én is azt veszem, azt viselem, akkor olyan is leszek. *b)* A csábítás a stílus erejével esztétikai eszközökkel él: nem az üzenet tartalma, hanem megformálásának módja bír csáberővel. Egy frap-

³³ SZABÓ i. m. (30. lj.) 108.

³⁴ Vö. ELLIOT ARONSON – ANTHONY R. PRATKANIS: *A rábeszélőgépj. Élni és visszaélni a meggyőzés mindennapos mesterségével.* Ford. VÁMOS Miklós. Budapest, Ab Ovo, 1992. 35. Megjegyezzük, hogy régen ezt szolgálta a grammatika, a logika és a retorika oktatása, vagyis a trivium. Úgy gondoljuk, hogy ma újra polgárjogot kell kapnia a közoktatásban.

³⁵ Az élőítélet kialakulásáról és hatásairól bővebben I. Gordon W. ALLPORT: *Az élőítélet.* Ford. CSEPELI György. Budapest, Gondolat, 1977.

³⁶ Vö. PHILIPPE BRETON: *A manipulált beszéd.* Ford. LÁNG Júlia. Budapest, Helikon, 2000. 15–29.

³⁷ Vö. BRANDENSTEIN Béla: A teljes tudat, tudatvilágunk lelki alapja. *Athenacum*, 1930/16. 17–66. Megjegyezzük, hogy a teljes tudatnak mint a személyiség struktúrájának még árnyaltabb képét rajzolta meg Halász Piusz OCist, aki szerint az Én mint a szubjektum személyes én-központja sokféle énnel van kapcsolatban és függésben. Így van: 1. az Én-fölötti: ez lenne a freudi felettes én; 2. az Én-előtti: ez lenne az a társadalmi maszk, melynek révén mások előtt látszani akarunk (ma szerep-énnel is hívják); 3. az Én-mögötti: ez a múltunk, minden élményével, tapasztalatával, döntéseivel, mely mint valami árnyék kísér minket, beleszólva állásfoglalásainkba, jelenünkbe; 4. az eszményi-Én, mely az én önmegvalósításának feszítő ereje, melyet az örökölt adottságok és a választott életeszemély (causa exemplaris) mozgat. Az én ugyanis valakivé válni akar; 5. az automata-Én: ez lenne a bennünk ható robotember, vagyis a szokásaink, a kialakított állásfoglalásaink (attitűdök), amelyeket mechanikusan ismétlünk, mintha reflexek volnának. Ez az énünk nem akar felelősen cselekedni, olykor pótcselekvést produkál, ami narkotikumként is funkcionál. A teljes énnel mindegyikkel ép kapcsolatba kell kerülnie, s nem szabad, hogy bármelyik én-dimenzió is abszolutisztikus egyeduralomra tegyen szert. Vö. HALÁSZ i. m. (29. lj.) 27–34.

pánsan megfogalmazott reklámszöveg, egy szép fényképezés ezzel él. *c)* Az üzenet esztétizálása nem csupán felstilizálást, hanem a (magas) művészetnek a reklám szolgálatába állítását jelenti. Egy igazi dramaturgia, egy valóban művészi fénykép az üzenetet is nemessé teszi. *d)* A félelemkeltés a negatív érzelmek felkeltésével hat: bűdös leszek, korpás lesz a hajam, izzadt lesz a hónalj, nevetségesen fogok kinézni – egyszóval nem leszek olyan, mint mások, hacsak... *e)* Az üzenet ismétlése a fuzionális hatásra – a besulykolásra – épít: ha kellő alkalommal ismétlünk egy üzenetet, előbb-utóbb az evidencia képzete kapcsolódik hozzá – ezt célozza a szlogenek alkalmazása. *f)* A hipnózis és szinkronizálás az üzenet módjával fejt ki hatását. A neurolingvisztikai programozás alapja, hogy annak magatartását sikerüljön visszatükrözni, akit befolyásolni akarunk: Te vagy a normális! *g)* Az érintés fizikai érintést jelent árubemutató vagy más kontaktus során, melynek kétségtelenül stimuláló hatása van. Áttételesen erre épít a szexuális érintés szimbolikus hatásmechanizmusa is. *h)* A hazug beállítás már a kognitív (értelemre ható) eszközök közé tartozik. Az egy svájci kutatóintézet tudományos jelentésével alátámasztott reklám mögött pl. csak a tudományosság képzete rejlik. *i)* Az álságos beállítás nem hazug állításon, hanem az egyébként igaz valóság megtévesztő bemutatásán alapul. A tovább élő mosógép, a fehérén csillogó fog, a szép bőr talán a szerrel is, talán a nélkül is előáll. *j)* A kényszerítő beállítás dupla fenekű manipuláció: közöl egy tényt, amelyet evidensként elfogadunk (pl. a család fontosságáról), s levon belőle egy következtetést, amely már manipulál (pl. egy kávé fogyasztásáról). *k)* Végül a csúsztatás olyan, megfelelő asszociációs láncot elindító szót (kapcsolót) helyez az üzenetbe, amely annak egészét magával viszi – ilyen a férfias cigaretta, a szexis ruhanemű, a friss illat stb.”³⁸

Ami pedig a politikai marketinget illeti, itt már nem árut, hanem embereket, eszméket adnak el. Ennek sincs köze a politikai kommunikációhoz, vagyis ahhoz a folyamathoz, melynek során a vezetők és a vezetettek megbeszélik a közös teendőket, és az eszmecsere révén kialakítják a kellő politikai döntéseket. Ez a dialógus feltételezi az érvelést és a meggyőzést, ellenben a politikai marketing főleg a manipuláció fegyvertárát alkalmazza. Ezért nem is a vita és az érvelés adja központi fogalmait, hanem az arculat (imázs) és a piár (közönségkapcsolat).

A politikai marketinget meg kell különböztetnünk továbbá a propagandától és az indoktrinációtól, ám azok természetes szövetségesesek. A politikai propagandával nem egy politikust vagy egy pártot népszerűsítünk, hanem egy eszmét, egy világnézetet terjesztünk; ám itt sem a valódi párbeszédé a főszerep, hanem a feltétlen elfogadás trükkös vagy akár kíméletlen kikorbácsolása. Az indoktrináció a propaganda sajátos formája. Ez egy eszmének vagy világnézetnek az iskolai nevelés során történő terjesztése, a fejlődő tudatok programozása. Ennek célja a későbbi viták és kételyek megelőzése, illetve a későbbi manipuláció akadályainak eltávolítása. A propagátor vagy a kommunikátor egész lényét ezt a hatást sugallja, pl. ruhája, hajviselete, gesztusai, testtartása stb.³⁹ Ma már azt kell megállapítanunk, hogy a manipuláció ott van az otthonokban, az iskolában, a divatban, a szórakoztatóiparban, a művészetekben és még a tudományokban is, egyszóval mindenhová, mint valami démon, elkísér bennünket.

³⁸ SZABÓ i. m. (30. lj.) 109–112.

³⁹ Uo., 112–114.

A kommunikáció ma sokszor fordul fikciókhoz, utópiákhoz, illúziókhöz. Mindebből látjuk, hogy a közvélemény mennyire ingatag és állhatatlan dolog, maga is állandó manipulálás tárgya, s ezért felületes.⁴⁰ Az átlagpolgár egyre hiszékenyebb, egyre kevésbé tud megalapozott ítéletet alkotni. Mintha tudatosan kiskorúsítaná az embert a médiabirodalom. A hatalom olyan intézkedéseket hoz, mely révén az iskolák szakmai színvonala csökken, s ezáltal az így felnövő generáció tagjai egyre kevésbé lesznek képesek a valódi gondolkodásra, a felelős ítéletalkotásra, s mind készségesebbé válnak a manipulálásra. Egy igénytelen információfogyasztó ember azt a szolgáltatást veszi igénybe, amelyik jobban szórakoztatja, ezért a tisztas tájékoztatás fórumai hátrányba kerülnek. Ma már az információ is üzlet, vagyis fogyasztás tárgya lett – az a jó információ, ami eladható, amit megvesznek, fogyasztanak az emberek.

Mindebből láthatjuk, hogy az eladható és a fogyasztásra készített információ mennyire torzítja a személyiséget. Úgy gondoljuk, hogy a közvélemény magjának épp a közerkölcsnek kellene lennie, hiszen ez lenne hivatott arra, hogy a nép lelkiismerete legyen. Ebből kéne táplálkonia a törvényhozásnak, a bírászkodásnak, a kormányzásnak egyaránt. Ebből kéne táplálkonia a társadalomban az egyének életében történetek kellő megítélésének; ennek a fórumnak kéne lennie annak az iránytűnek, mely mutatja a fejlődés útvonatát, ennek kéne érzékelnie, hol az igazság és hol az igazságtalanság, hol a sértő, gyűlölködő szó. Ennek kéne helyeslésre, rosszalásra, helytelenítésre, netán felháborodásra, tiltakozásra és ellenállásra készítenie a társadalom tagjait. Ebből a szempontból az ép közerkölcs nevelője, helyes értelmezője és építő kritikusa kéne hogy legyen a média, ám inkább a manipuláció szolgálatába szegődik. Jól tudjuk, hogy ma ezt a funkciót alig tölti be ez a sokat és sokféleképp használt fogalom (a közerkölcs), szinte már-már pusztá fikció vagy illúzió, melyre ilyen vagy olyan érdektől vezettetvén hivatkoznak, mivel ma „a lehető leghatározatlanabb jogfogalmak közé tartozik.”⁴¹

Mondhatnánk azt is, hogy ez a kifejezés a társadalom erkölcsi tudata.⁴² Ezért lényegi tartalmának meghatározása felettébb kívánatos lenne. Ezért szükséges lenne ún. erkölcs bíróság létesítése, mely ítéletet mondana arról, hogy milyen kommunikáció és viselkedés tekintendő erkölcsileg 1. túrhetetlennek, mivel az káros, tehát feltétlenül tilalmazott és vele szemben az egyedüli helyes magatartás az intolerancia; 2. eltúrhetőnek, tolerálnak, éspedig a nagyobb rossz elkerülése végett; 3. megengedettnek, vagyis olyanak, ami nem válik vétkes, bűnös magatartássá; 4. kívánatosnak, vagyis olyanak, ami megfelel az illendő viselkedésnek; 5. elvártnak, vagyis a jól bevált szokások, hagyományok tiszteletben tartásának, illetve 6. erkölcsileg kötelezőnek (amivel szemben jogot sem lehet alkotni!): ez a tulajdonképpeni erkölcsi imperatívusz. Vagyis csakis a szabály, az adott viselkedésminta megtartásával fejezheted ki, őrizheted meg emberségedet; ellenkező esetben súlyosan sérted embertársad és önmagad méltóságát (becsületét).

⁴⁰ Vö. JEHLICSKA Ferenc: *A közvélemény*. Budapest, Szent István Társulat, 1916. 6.

⁴¹ HALMAI Gábor: *A véleménynyilvánítás szabadsága*. In: HALMAI-TÓTH i. m. (16. lj.) 473.

⁴² Megjegyezzük, hogy az erkölcsi tudat alapvető lelőhelye egyrészt a saját erkölcsi értékudatunk, másrészt a bennünket körülvevő közösség értékudata. Mindkettő finomodhat, durvulhat. A közerkölcsnek az lenne a hivatása, hogy ne engedje silányodni se a közösség, se az egyén erkölcsi értékudatát mint minden emberi cselekvés alapvető motívumát. Vö. BRANDENSTEIN Béla: *Etika*. Budapest, Szent István Társulat, 1938. 12–20.

4.3. A kommunikáció jelenének mérlege

A technikai fejlődés a kommunikáció sohasem látott lehetőségeit teszi valóságossá, akár az információk rögzítésének, megőrzésének, akár az információ másokkal való megosztásának, akár pedig a termékeny párbeszéd megteremtésének tekintetében, röviden a szólás- és véleménynyilvánítás szabadságának a forradalmasításában.

A kommunikáció tudománya és ipara paradox módon mégsem ezt az irányt követi, hanem az emberi ismeret szerzésének szinte minden ágában a manipuláció ösvényére lép. Szabad teret ad az ún. tisztességes médiumok létesítésének, üzemeltetésének, ám mellettük nagyságrenddel több a nem tisztességes médium, s ezek hangja hatalmasabb, illetve ha a tisztességes médiumok olyan híreket közölnek, amelyek leleplezik a valós helyzetet, úgy ezekkel a hírekkel kapcsolatban azonnal működésbe lép a propagandagépezet. Mindebből az következik, hogy az emberek azt hiszik, hogy érdemben részt vehetnek a közéletben, a társadalmi problémák megoldásában, ám ez csak a látszat. A sokat hangoztatott pluralizmus is csak álca. A vélekedések sokasága inkább eltakarja, mint felfedi az igazságot. A nyomában ébredő relativizmus – mely maga is az abszolútizmus egy veszélyes válfaja – pedig egyre jobban elzárja az embert éltető forrásától, az igazságtól, a végső mérce birtoklásától. E nélkül nem lehetséges sem a valóságérzet, sem a józan ítélőképesség, a lelkiismeret is megdelejezett iránytűvé lesz, a világnézet (vallás, személyes meggyőződés) is ingoványra épül. Ami marad, az információk piaca, ahol maga az információ is áruvá, fogyasztási cikké válik, aminek az én-vesztés (az én dekonstrukciója, a személyesség eltűnése), az emberi kapcsolatok felbomlása a következménye. Innen már tényleg csak egy lépés az önpusztító nihilizmus.⁴³

A mai kommunikációnak továbbá a magán- és közéletben egyaránt az az egyik igen gyenge pontja a mindent átjáró manipuláltság mellett, hogy lehetővé teszi az anonimitást az egyén és a hatalmi tényező részéről is. Ezáltal lehetetlenné válik a felelősség megállapítása, a károk pedig maradnak, a tettesek megfoghatatlanok. A másik gyenge pont pedig az, hogy a világhálón nincs felejtés, nincs bocsánat, nincs meg a tiszta lappal újraindulás lehetősége. Vannak szerzők, akik e jelenséggel kapcsolatban a feledéshez való jogról beszélnek.⁴⁴ Így a kiszemelt személy, csoport hihetetlenül kiszolgáltatottá, védtelenné, egyenesen bűnbakká, áldozattá válhat. Ez a jelenség hatalmas konfliktusok magvát veti el az egyének lelkében és a népek, lobbik között is. Talán nem túlzás ezt a verbális agresszió minősített esetének aposztrofálnunk. A kirekesztés és a félelemkeltés sohasem látott eszköze ez. Új arca ez az embernek, új embertípust hívott életre, nevezetesen a *homo manipulans et manipulatust*. Hol vagyunk már a *homo sapienstől*?

⁴³ Vö. John F. KAVANAUGH: *Krisztus követése a fogyasztói társadalomban. A kulturális szembenállás lelkiisége*. Ford. JÁVORNÉ BARSÍ Boglárka. Budapest, Ursus Libris, 2003. 22–23.

⁴⁴ Vö. Giovanni CUCCI: *Virtuális paradicsom vagy pokol.com? A digitális forradalom veszélyei és esélyei*. Ford. TÖRÖK Csaba. Budapest, Jezsuita, 2016. 49–51.

4.4. A kiút: kommunikáció igazságban és szeretetben

Az emberi szabadság önmagát realizáló sajátos tendenciája az, hogy magát a felismert erkölcsi igazsághoz köti, hiszen ez a legmagasabb rendű érték, amivel megismerése során találkozik. Ennek ad végső szentesítést a vallás, amikor azt állítja, hogy valami megfelel az Isten akaratának, illetve ha valami szöges ellentétben áll vele. Épp ezért az erkölcsi értékkel való átitatottsága, vagyis alapvetően az erkölcsi tudat minősége adja az emberi méltóságot, az embernek mint embernek az értékét, azt, hogy jó ember valaki.⁴⁵ Ám ez az autodetermináció nem mechanikusan történik, hanem az ép emberi szocializáció és nevelés, majd módszeres önnevelés gyümölcse. Az ember csakis így nyerheti el önazonosságát (emberségét). Vagyis tényleg a felismert és elismert (erkölcsi) igazság teszi szabaddá – szólásban, cselekvésben, életvezetésben egyaránt. Ebből adódóan az erkölcsi értékkel telt ént, vagyis az egyéniséget szó szerint nem viszi rá a lélek arra (s itt minden kényszeresség kizárva!), hogy visszaéljen a szólás, az információ hatalmával. Ez a vonása ugyanakkor erélyessé is teszi a személyiséget, mivel hamar felismeri az igazságtól való eltérést, ami kritikára, felháborodásra, tiltakozásra és végső esetben ellenállásra készíti.

A gondolkodás s az azt kifejező beszéd tulajdonképp dialógus, illetve dialógusra való felhívás, akár egy adott probléma megoldására, akár a másik személyének kibontakoztatására, gazdagítására. Ebben az egész életünkön át tartó folyamatban az igazságosság és a szeretet a fő rendező elv,⁴⁶ legyen szó akár a magánéletéről vagy épp a közéletéről. Ezek az erények döntik el, hogy kinek van vagy nincs joga valamely információhoz. Ezt a jogot befolyásolhatja az életkor, az illetékeség, a betöltött szerep, munkakör. Mármint a kérdés az, hogy mely sajátos erkölcsi készség az, amely arra képesít bennünket, hogy igazságos és szeretetteljes legyen a kommunikációnk? Ez az erkölcsi erény az őszinteség vagy igazlelkűség, s aki ezt megtestesíti jellemével, személyiségével, az az igaz ember. A továbbiakban foglalkoznunk kell tehát ezzel a készségünkkel.

Meghatározhatjuk az őszinteség erényét úgy, mint olyan erényt,

„amely által beszédünk és magatartásunk kommunikációi az igazságosság és a szeretet alapvető rendező elvének felelnek meg. A definíció a következő fontos mozzanatokat tartalmazza: *a)* A kommunikáció verbális és a magatartásban megnyilvánuló formái ugyanazon elbírálás alá esnek. *b)* Az alapvető szempont tehát nem a közölt információ igazságtartalmának, hanem az igazságosságnak érvényre juttatása. Ha a hagyományos latin terminológia segítségével akarjuk megfogalmazni, akkor azt mondhatjuk, hogy az őszinteség megsértése nem *locutio contra mentem*, hanem *communicatio contra iustitiam*. Tehát nem jobb tudásunk ellen való beszéd, hanem az igazságosságot sértő közlés. *c)* A definíció rámutat arra is, hogy az őszinteség erény. Azt is láttuk, hogy az igazságosság erényének a része.

Vétkezni tehát kétféleképpen lehet ellene: túlzással (*per excessum*) és hiánnyal (*per defectum*). Túlzással vét valaki az őszinteség ellen, ha több informatív ismeretet közöl, mint amit az igazságosság megenged. Gyakori esetei ennek a titokszegés, az indiszkréción, az árusulás. Hiánnyal vét valaki az őszinteség ellen, ha kevesebbet közöl, mint amit az igazságosság megkíván. Ide tartozik a szavakkal

⁴⁵ Vö. HÁRSING László: *Bevezetés az etikába*. Miskolc, Bíbor, 1999. 15.

⁴⁶ Vö. NEMES György: *Kommunikáció igazságosságban és szeretetben*. Vác, AVKE, 2007. 92.

vagy magatartással történő jogtalan megtévesztés, de szintén ide kell sorolni az olyan információk elhallgatását, olyan ismeretek titokban tartását, amiről az illetőnek joga volna tudni. [...] Az igazságosságon alapuló emberszeretet szabja meg az őszinteség módját és határait.⁴⁷

A hamis kommunikáció, vagyis a manipuláció azért káros és ezért bűn, mert más személynek, közösségnek, népnek, vallásnak igazságtalanul kárt okoz.⁴⁸ Az igazságosság feltételezi nemcsak a jogot, hanem az igazságot is, tehát ennek a kellő tartalmú és módú közlését teszi lehetővé és meg is követeli. Az igazságosság és a szeretet kritériumai úgy is megfogalmazhatók, mint egyszerre lenni igazságosnak és irgalmasnak, hol egyik, hol pedig a másik dimenzió kerül a helyes döntés érdekében (és a döntést célzó emberi sorsok tekintetében) a *miseri-cors quia iustus* és a *iustus quia misericors* elveinek megfelelően. A fentiek fényében felmerülhet a kérdés, hogy mi az a vici-um, ami megnehezíti, ellehetetleníti az egészséges kommunikációt, s haragot, gyűlöletet, konfliktusokat okoz. Ez lenne a meg nem engedett valótlan-ság-állítás, vagyis a hazugság (szinonimája a manipuláció), akár egyes esetben, akár habituálisan, akár pedig az egész élet, a személyiség hazuggá, romlottá válásával.

Az őszinte beszéd ott virágzik, ahol bizalom van az emberek és a hatóságok között, míg ott terjed a hamis kommunikáció, ahol megrendült az emberek egymás iránti bizalma,⁴⁹ illetve ahol az egyesek nem tekintik testvérnek, vagyis magukkal egyméltóságúnak, egy sorsra rendeltnek (bizonyos) embertársaikat. Ebből adódóan

„minden kommunikáció valamilyen mértékben erkölcsi kérdés. Amikor valakivel beszélünk, tudatunkban kell lennie, hogy a szeretet forog kockán. Az ember, aki szeretetben él, tud erre ügyelni, mielőtt beszédre nyitná száját. [...] Hiba volna megfontolás nélkül beszélni, de talán még nagyobb hiba volna magunkba temetkezni, hiszen a kommunikáció önmagában ajándék, ha a szeretet szelle-mében történik.”⁵⁰

A kulturált kommunikációhoz tanuljuk meg először is a kommunikáció etikáját, illetve a jogrendszerünkben érvényesítsük a jogbölcseletben ismert klasszikus természetjogi elveket! A legegzaktabb módon deklarált emberi jogok sem érvényesülnek, ha nincs becsületes ember, illetve ahol becsületes emberek élnek, ott az alapvető emberi jogok deklarációjának hiányában is azok szinte spontán érvényesülnek.

4.5. Az alapjog mivolta és rendeltetése

A fentebbiekből kiviláglik, hogy a gondolat és a véleménynyilvánítás szabadságjoga többféle szabadságjog, az ún. kommunikációs alapjogok anyajoga, amit a személyes adatok védelmével és a közérdekű adatok megismeréséhez való joggal együtt újra kell gondolni az új információs

⁴⁷ Uo., 94.

⁴⁸ Uo., 96.

⁴⁹ Megjegyezzük, hogy ezért a mérgezését főleg a médiaipar vagy tudatipar a fő felelős. Nem véletlen, hogy miért akarja birtokolni monopóliumként az információ feletti hatalmat.

⁵⁰ NEMES i. m. (46. lj.) 98.

technológiák miatt.⁵¹ Ennek az alapjognak és kötelességnek épp ez az igazságban és szeretetben való kommunikáció a lényege. Célja pedig az, hogy általa az emberek gazdagodjanak igazságban és szeretetben, jövőjükre vonatkozóan megalapozott döntéseket hozzanak a helyi és az egyetemes közjóra való tekintettel, s hogy felelősen beteljesíthessék sorsukat.

A véleménynyilvánítás szabadságjoga különösen dinamikus tényező az összes többi alapvető jog vonatkozásában, mivel épp az a célja, hogy a társadalom s az egyes államok tagjai, közösségei helyesen gondolkodjanak az emberlét alfájáról és ómegájáról, közelebbről arról, hogy az emberi jogokat az egyesek és a különböző népek és kormányok is hasonlóan, lényegüket tekintve helyesen, egyúttal azonosan értelmezzék.

A fentiek értelmében arra a megállapításra jutunk, hogy ma a szólás szabadságának joga van ismét a legnagyobb veszélyben (nevezhetjük egy új bábeli zűrzavarnak), nyomában pedig inog a többi alapvető emberi jog is. Valamiképp visszatértünk az első generációs alapjogok problémájához. Vagyis csak a körülményeink változtak, ám az alapvető jogok és nyomában az emberi nyomorúság felszámolása egyáltalán nem következett be, hanem immár globálissá vált. A hatalom csak különböző álruhát öltött: hol támadta az államot, hol épp beépült oda. Ám hatalmát csak elnyomással, ma az egész emberi személyiséget tömegesen megnyomorító manipulációval tudja – ideig-óráig – megőrizni. Ma nem elhallgattatja az embereket, hanem épp beszélteti, egyre agresszívebben. Így szinte belekényszeríti a tömegeket a kommunikáció nagy arénájába, ahol állandóan megfigyelheti a trendeket, hogy időben felismerhesse azokat a hangokat, melyek lepleznék, s még kellő időben hiteltelenné teheti azokat a valóban prófétai hangokat.

Látjuk továbbá azt is, hogy a szólás szabadsága azt jelenti, hogy ki-ki egyéni nézeteit közzéteheti másokkal, de idetartozik a tudományos kutatások eredményeinek, a tudós saját nézeteinek közlési szabadsága, a tanszabadság, a művészeti közlés szabadsága is. Mindez valamiképp feltételezi azt, hogy felnőtt személyiségek, akik már felelősen tudnak élni az emberi szabadsággal, nyilatkoznak meg, vagyis nem a pusztá spontaneitás, hanem a kiérlelt meggyőződés vezeti őket akkor, amikor nézeteiknek, véleményüknek hangot adnak. Ezért állítjuk, hogy ennek az alapjognak a gyökere a gondolati, lelkiismereti és a vallási szabadság, éspedig azért, mert a felnőtt embert a dolgok megítélésében az értékrendje, vagyis a lelkiismerete és a világnézete vezeti.⁵²

A véleményalkotás joga tükröződik a sajtó, a gyülekezési és egyesülési szabadságban is. A megalapozott döntések miatt adott a jog, hogy ki-ki hozzáférhessen a közérdekű információkhoz, részt vállalhasson a közügyek intézésében, s ha úgy érzi, hogy valahol rossz az intézkedés, amit sérelmesnek tart, akkor panasszal élhessen, vagy kérelmezhessen valamit, amit fontosnak tart. A szólás joga kiterjed tulajdonképp minden más alapjog értelmezésére, ennek alapján születnek új döntések, s egyének, csoportok, népek változtatják meg szokásaikat, mindennapi életüket.

Az ember véleményt formáló lény. Beszélhetünk egyéni vagy magánvéleményről, illetve közvéleményről. Ugyancsak beszélhetünk szakmai véleményről, adott szakmán belül is közvéleményről, testületi döntések esetében pedig többségi, kisebbségi, illetve különvéleményről. Meg-

⁵¹ Vö. HALMAI-TÓTH i. m. (16. lj.) 89.

⁵² Megjegyezzük, hogy itt a személyes vallási tudatot és lelkiismereti álláspontot értjük lelkiismereten és valláson, amit természetesen erősíthet vagy épp gyengíthet valamely vallási közösséghez való, egyébként személyes döntésen alapuló tartozás.

jegyezzük, hogy maga a vélemény szó jelzi azt, hogy képlékeny ítéletről van szó, hiszen újabb információk fényében, netán más világnézeti horizonton, illetve alaposabb átgondolással más következtetésre juthatunk, vagyis változik a véleményünk.

Vannak, akik úgy látják a vélemény fogalmát, mint tényekre, magatartásmódokra, viszonyokra vonatkozó értékítéletet. Ám sokszor

„szinte lehetetlen pontosan elhatárolni egymástól a tudósításokat és az értékítéleteket, hiszen egy jelentés közlésének módja, elhelyezése a hírek között, címmel történő ellátása, sőt esetleg az azt felolvasó személy hanghordozása is tartalmazhat értékítéletet. A véleménynyilvánítás szabadsága a legszélesebb értelemben nemcsak hírek közlésének és továbbításának jogát öleli fel, hanem általában mindenféle közlés szabadságát mások irányába, mégpedig függetlenül a közlés módjától és a közlemény értékétől, erkölcsi minőségétől.”⁵³

Sok dologban, ami érinti az életünket, a jövőnket, a népünk, társadalmunk életét, vélemény alkotásával eljegyzett a sorsunk. Csak véleményt tudunk alkotni, mivel sok-sok dologban nem ismerjük az igazságot, illetve mindabban, amit igaznak tudunk ma, holnapra határesetté válik. Mégse gondoljuk azt, hogy a vélemény önmagában azonosítható a spontán gondolattal, az ösztönös kijelentéssel, a divatos eszmeáramlatok szeleburdi felkapásával. Bár vannak fokokatok az igaz ismeretre vonatkozó valószínűség tekintetében, az a feladatunk, hogy a legvalószínűbbet válasszuk.⁵⁴ Az első valószínűségi fokozat az, amikor egy ismeretlen dolgot először vesszünk szemügyre, s bizonyos spontaneitással, mintegy intuitíve előzetes ismereteink és erkölcsi tudatunk megítélése szerint véleményt mondunk róla (*opinio*). Második fokozata a valószínűségnek az, amikor módszeresen utánajárunk a problémának, és megalkotjuk róla a véleményünket, vagyis felelősen megítéljük a dolgot (*judicium*), s végül azt is átgondoljuk, hogy az adott kérdésnek milyen hatása van az egészre, s milyen morális következményei vannak; majd így, összefüggéseiben szemlélve immár, kialakítjuk róla a szilárd meggyőződésünket (*sententia*), megszületik lelkünkben a problémával kapcsolatos erkölcsi bizonyosság. Ez a szentencia akár a tudományos életben, akár a közéletben lehet forradalmian újszerű, s épp ezért meg kell sokszor küzdenie az elfogadással, illetve el kell viselnie a meg nem értést, az elutasítást és a bántalmazást.

Természetesen ez a kiérlelt vélemény mint felelős, vagyis morálisan helyes vélemény is tartalmazhat tévedést, ami majd csak később derülhet ki a személyes újrarefleksziós során vagy a tudomány fejlődésének köszönhetően, illetőleg épp a szakma, a többi emberrel való kritikai ütköztetés eredményeképpen. Az ítélet, vagyis a vélemény kialakításához megkívánt tehát a szükséges és elégséges ismeret megszerzése, birtoklása, annak kellő megértése és feldolgozása, amit segítenie kell a következetes gondolkodni tudásnak, a probléma történeti távlatba helyezni tudásának, valamint a kiegyensúlyozott megbecsülni tudásának, végül pedig a helyes következtetések levonásának, s a társadalom tagjai számára érthető módon való megfogalmazásának.

⁵³ HALMAI i. m. (41. lj.) 429.

⁵⁴ Találószerűen Bertrand Russell gondolata, aki szerint a mai ember élete telve valószínűségekkel, kevés a biztos elv, s ezt a közeget termékeny kételyként kell felfogni, s alapos mérlegelés után ítélje meg a dolgot, tudva, hogy legjobb tudása és lelkiismerete ellenére is tévedhet. BERTRAND RUSSELL: *A nyugati filozófia története*. Ford. GYETVAI Mária. Budapest, Göncöl, 1996. 12.

Természetesen erre sokszor nincs mód, a szakismereteket csak a szűkebb szakma érti, érteti. A helyes tájékoztatás tehát fokozott jelentőségű, mivel az emberek sokszor csak hihetnek a kommunikátoroknak. Megjegyezzük, hogy a hit sajátos és igen fontos tulajdonsága az embernek, nélküle szinte lehetetlenné válna a társadalom tagjaival megértetni bizonyos lépések szükségességét vagy a tervezett változtatások elfogadtatását. Ám a mércét a kellő megítéléshez az értékrendünk, vagyis a világnézetünk (vallásunk) adja, hiszen ez az értelmezési horizontunk lehető legtagasabb univerzuma. Ha ez így van, akkor cseppet sem mindegy, hogy ki milyen világnézettel (vallással) rendelkezik, hiszen ezek is lehetnek építő vagy épp destruktív természetűek.

Mindebből látszik, hogy milyen meghatározó szerepe van a kommunikációnak, s milyen nagy a felelőssége egyrészt a kommunikátoroknak, másrészt a társadalmat átható világnézeti horizontnak. Tovább nehezíti a problémát az, hogy pluralista társadalmakban élünk, vagyis igen sokféle nézet, világnézet és vallás tükrében vélekedünk, alakítjuk ki a meggyőződésünket, és annak fényében hozunk felelős ítéletet. A sokféleséget szülheti persze a probléma gazdagsága, az emberi ész korlátozottsága is, ám mégis szerencsés lenne, ha a fontos dolgokban alapvető egység lenne a megítélésben – a szólás szabadságának joga fontos dolog.⁵⁵ Akkor halad egy társadalom, és valós a béke, amikor lényeges dolgokat nagyon hasonlóan és szabadon fognak fel és ítélnek meg a társadalom tagjai. Ekkor beszélhetünk arról, hogy van szelleme egy társadalomnak.⁵⁶ Meg kéne alkotni egy alapvetően egységes szellemet, hiszen egy a lét, egy az igazság. Bár sokféle ellentétben bontakozik ki az igazság az emberi szellem számára, mégis, nincs két végső igazság. A mai kommunikációs forradalom akkor hozná meg valódi gyümölcsét, ha felfedezné és elterjesztené ezt az egyetemes értékrendet, vagyis megalkotná az ép közvéleményt, mely az ép közérkölcson (egységes szellem) alapulna.⁵⁷

⁵⁵ Megjegyezzük, hogy egy katolikus teológus, Hans Küng kísérletet tett egy ilyen alapvetően egyetemes értékrend megalkotására. Vö. HANS KÜNG: *Ki a keresztény? 20 tétel a keresztény életéről*. Ford. BÁNYAI Geyza, RIMLER Iván. Bécs, Eola, 1990.

⁵⁶ Megjegyezzük, hogy a keresztény világnézet valódi lehetőségét adja egy ilyen egyetemes szemléletnek. A másik megjegyzésünket Noszlopi Lászlótól vesszük, aki szerint ma a fenti értelemben nem beszélhetünk a társadalmaink szelleméről: „Korunk szelleme abban különbözik régebbi korok szellemétől, hogy korunknak nincs szelleme. Szellem helyett inkább szellemek sokaságáról beszélhetnénk, olyanokról, melyek részben áthatják egymást, de részben harcolnak egymás ellen. A modern ember úgy érzi, hogy amíg egy értéknek odaadja, addig száz más értéktől elzárja magát. [...] Az emberi élet egyik legnehezebb feladata az ambivalenciák elintézése. [...] Korunkat bizonyos értelemben az öntudathasadás jellemzi, nem csupán egyeseket illetően, hanem a kort is, mintilyent. [...] Így szakadt el a tudás, az intellektuális élet, a logikai erők az antiintellektuális erőktől, barbár törekvésektől, az anyag, a gép vagy a faj és vér kultuszától. Az igazság akarása küzd a hatalom akarásával, a Logos az Erosszal és a Mythosszal. Így szakadt el egymástól elmélet és gyakorlat is.” NOSZLOPI László: *A meghamisított szellem korszaka*. Budapest, Pantheon, 1947. 8–9. Másként fogalmaz Nyíri Tamás, ám ő is valamiféle szakadást lát az emberi szellem életében: „Visszafogni az érzelmeket, nem művelni az érzelmeket, kizárólag az értelmet, az egész európai kultúrában kétszáz esztendeje meghalt a (platóni) szárnyas fogatnak az a lova, amelyik nemesebb fajtából való, az indulat lelke, az érzelem lelke, és nem maradt más, csak a hajtó és az aljasabb fajtából való, a vággyódó lélek. A szex meg a ráció.” NYÍRI Tamás: *Lelküink démonai és angyalai*. Budapest, Egyházfórum Alapítvány, 2004. 149.

⁵⁷ Megjegyezzük, hogy ehhez ismét vissza kéne térni a valóság olyan alapszemléletéhez, melynek, mielőtt a valóságot meg akarná változtatni (*verum quia faciendum*), és mielőtt tisztázná a tényeket (*verum quia factum*), vissza kéne térnie a dolgok létében rögzített igazság elvéhez (*verum est ens*). Vö. JOSEPH RATZINGER: *Bevezetés a keresztény hit világlágába*. Marosvásárhely, Mentor, 2008. 26–35.

A véleményalkotás szabadsága alapjogát kétféleképp próbálja megalapozni a mai tudomány. Az egyiket instrumentálisnak, a másikat konstitutívnek nevezzük. Az előbbi

„egyfajta eszköznek tekinti ezt a jogot, amely a társadalom egészének azt az érdekét szolgálja, hogy valamennyi vélemény, gondolat, amely képes hozzájárulni a problémák megoldásához – egyesek szerint az igazság kiderítéséhez – felszínre kerülhessen. Miután ez az igazolás a társadalmi értékekre helyezi a hangsúlyt, és a véleményszabadságot mint a népszuverenitás megnyilvánulását fogja fel, szokás ezt a szólás demokratikus elméletének is nevezni. A másik, konstitutívnek nevezett igazolás lényege: az önkifejezéshez fűződő individuális jog. Eszerint a véleménynyilvánításhoz való jogot nemcsak következményei támasztják alá, hanem az a mindenkit megillető morális jog, hogy azt mondjon, amit akar. [...] A kétféle igazolás a véleményszabadság körébe tartozó jogok más-más, de egyaránt fontos sajátosságára helyezi a hangsúlyt. Az individuális jogi jelleg arra utal, hogy ezek a jogok védelmet nyújtanak az állami beavatkozások ellen. Ennyiben nevezik ezeket védelmi jogoknak. Másfelől ugyancsak a jogok fontos szerepet játszanak a nyilvános akaratképzésben, amennyiben lehetővé teszik az egyén számára a közügyekben való tájékozódást, és azt, hogy befolyást gyakorolhassanak a politikai folyamatokra. Ez adja e jogok részvételi jogi jellegét. A védelmi jelleg e jogok negatív, a részvételi pedig pozitív szabadság voltára utal. [...] Látnunk kell, hogy a kommunikációs jogok emellett eszközként szolgálnak az egyén számára a politikai folyamatok aktív befolyásolására a gyűlések és a politikai célú egyesülések mellett a nyomtatott, az elektronikus sajtó és az internet révén.”⁵⁸

Mi úgy látjuk, hogy nincs olyan morális jog, ami szerint ki-ki azt mondhat, amit akar. Csak a felelős véleményalkotónak van joga a szólásra, vagyis annak az embernek, aki a szólásával az őszinteség erényét gyakorolja. E feltétel nélkül nincs kulturált emberi kommunikáció, nincs kulturált emberi viselkedés. Ugyancsak megnehezíti a felelős kommunikációt az az állandó körülmény, hogy vélemények mocsarában fuldokolva próbáljuk a saját véleményünket megalkotni. Féltő, hogy a legjobb tudásunk és lelkiismeretünk alapján hozott megnyilatkozásunk is rejtett manipuláció műve.

4.6. A véleménynyilvánítás alanyai

Az ember mint természetes személy a tulajdonképpeni alanya a szólás szabadsága jogának. Ő az, aki gondolkodik, tapasztal, állást foglal mindazzal kapcsolatban, aminek hatását észleli. Ám az ember nem kezdi előlről a tapasztalást és a gondolkodást, mivel a nyelv, a kultúra, melybe beleszületik, óhatatlanul alakítja látásmódját, céljait és érzületét. Ezért más emberek szavai, jelenléte is alakítja a valósághoz való viszonyát, következképp kommunikációját. Sőt, komolyan tanulmányoznia kell népe, az emberiség nagy személyiségeinek ilyenét szellemi örökségét, akik ebből

⁵⁸ Vö. HALMAI i. m. (41. lj.) 431. és 436.

a szempontból időtálló és mértékadó kommunikátorok a számára. Nyilván kommunikátor a család, az iskola, a kultúra, a társadalmi életrend maga is. Megfogalmazzák a maguk véleményét aztán a politikai pártok, a szakszervezetek, a kormányok, a tudományos, a művészeti és a műszaki élet, a gazdaság szakemberei is, akik vagy egyedül, vagy társult formában alakítják ki véleményüket (gondoljunk itt a kutatási és oktatási központokra, a tudományos és művészeti akadémiákra, a különféle kamarákra). Fontos, hogy valóban az igazságra törekedjenek, s becsületesen járjanak el.

A kommunikáció sajátos fórumai a vallások, különösen is a katolikus vallás, mely abban a tudatban él, hogy hit és erkölcs dolgában egyedül illetékes tévedésmentes tanítás megfogalmazására, illetve ennek megfelelő praxis fenntartására. Illetékes továbbá a cselekedet bűnösségének vagy megengedtségének megítélésére, valamint arról is ítéletet alkotni, hogy az alapvető emberi jogok mikor sérülnek. A vallásnak az a szerepe, hogy a társadalom lelkiismerete legyen, ami a kritikai nyilvánosság létrehozására, fenntartására és érvényesítésére szolgál, minthogy „a vallásos önazonosság kritikai és felszabadító felelősség hordozója”.⁵⁹

A katolikus társadalmi felfogás korábban szívesen osztotta hivatásrendekre, frontokra a társadalmat, éppen azért, mert így a társadalom egyes közösségei, csoportjai és rétegei erkölcsileg is megalapozott szakmai véleményt (a fentebb említett *sententia* értelmében!) tudtak alkotni a társadalomban tapasztalt problémákkal, célokkal kapcsolatban. Úgy látjuk, hogy ennek a szerveződésnek ma is meglenne a létjogosultsága. Nagyon fontos lenne egy olyan társadalmi fórum, amely erkölcsileg mondana ítéletet a társadalomban tapasztalt cselekményekről és eseményekről, így a közerkölcs felhatalmazott öre lenne. Ha van alkotmánybíróság, akkor egy ilyen közerkölcsöt megítélő bíróság működése is felettebb kívánatos lenne, mely döntéseivel elejét venné annak, hogy a társadalomban súlyosan etikátlan vagy igazságtalan törvények, netán súlyosan bűnös cselekedetek megjelenjenek, vagy eltűrhetők legyenek.

Az Egyház tehát már önmagában létezésével és hivatásával is egy egészen újfajta emberi társulási forma,⁶⁰ mely kiemelkedő erkölcsi tudattal rendelkezik (ez is Krisztus öröksége), vagyis tanítóhivatala az imént említett erkölcsbíróként is funkcionál. Ebből adódóan hangjára egyéneknek és közösségeknek egyaránt oda kell figyelnie, mivel ez az egyedülálló közösség ebből a szempontból azért létezik, hogy egyének és közösségnek egyaránt mintegy élő lelkiismerete legyen. Természetesen, az Egyházon belül és kívül is a másik fontos lelőhelye a helyes érték-ítéleteknek az ép közerkölcs, illetve a nagy moralisták erkölcsi tudata.⁶¹ Ezek is minősített tekintélyek.

⁵⁹ Vö. LÁZÁR KOVÁCS Ákos: *A nyilvánosság etikai és esztétikai dimenziói*. Budapest, L'Harmattan, 2006. 11. Ugyanitt Lázár Kovács Ákos megjegyzi, hogy ez a vallási önazonosság „különösen próbára van téve azokban a történelmi helyzetekben, amikor a személyesség egyetemességét konkrét, politikai érdekek kívánják politikai, pártpolitikai céloknak alávetni”.

⁶⁰ Vö. HANTOS-VARGA Márta: Interdiszciplináris szempontok a katolikus politikai cselekvés értelmezéséhez. *Sapientiana*, 2013/2. 46.

⁶¹ Vö. BRANDENSTEIN i. m. (42. lj.) 12–14.

5. A szólás szabadságával élés határai és a visszaélés lehetősége

A gondolkodás és az azt kifejező szó megkezdett cselekvés, melynek révén vezérelveket, eszméket fogalmazunk meg, terveket szövünk, kritikát gyakorlunk, bizonyos tevékenységi irányokat bátorítunk, másokat helytelenítünk, egységes fellépésre szólítunk fel, s mindezt a tevékenységünket az igazság tisztelete mint erkölcsi magatartás kell hogy irányítsa. Minthogy csak az igaz (bizonyított és/vagy erkölcsileg bizonyos, illetve legvalószínűbb) ismeretre áll a kategorikus imperatívusz: egyedül engem fogadj el, a hamisat pedig vedd el!, aki a szólás hatalmával visszaél (megszólás, indiszkrécio, rágalom, intrika, gyalázkodás, izgatás, lázítás, botrány, gyűlöletbeszéd), annak elnyomó tevékenysége a hazugságot, a képmutatást, a szervilizmust és a korrupció sokfejű sárkányát táplálja.

Minden jog csak akkor szolgálja azt a célt, amiért létrehozták, ha gyakorlása is emberi módon történik. Mindaz, ami súlyosan igazságtalan és szeretetlen, e jognak természetjogi és erkölcsi határát képezi. Mindaz, ami illetlen, e jog gyakorlásának illendőségi határát jelzi. A tételes jog ennek megfelelően jelöli ki a maga határait, konkrétan fogalmazva meg azt, hogy mikor sérti a kommunikáció a másik ember méltóságát, becsületét, illetve mikor sérül a közjó, az állam, vagy az államok és nemzetek közösségének a valódi érdeke.⁶²

A fentiek alapján érthető, hogy megvannak ennek az alapvető szabadságjognak is a határai: a többi alapvető jog követelése, hogy kellő módon és időben érvényesülhessenek; az igazság, az igazságosság és szeretet követelményei; a közjó (helyi, nemzeti, állami és nemzetek feletti).⁶³ Ezeket az elveket szem előtt tartva tételesen is megfogalmazza a törvényhozó a határokat: mások jogainak vagy jóhírnevének tiszteletben tartása, illetve az állambiztonság vagy a közrend, a közegészségügy vagy a közkerölcs védelme. Részletezve, tilos tehát minden nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet keltésére izgató tevékenység, vélemény alkotása, terjesztése.

Végül is négy védendő érték mentén húzhatók meg a véleménynyilvánítás határai:

„1. Az állam érdekei, idetartozik az állam külső és belső biztonsága, az igazságszolgáltatás zavartalan működése, az állami szimbólumok és esetleg a közjogi méltóságok védelme; 2. a társadalom egészének érdekei, mint például a közkerölcs vagy a közrend; 3. az egyes társadalmi csoportok érdekeinek védelme a faji, etnikai, vallási, nemi stb. diszkriminációt jelentő megnyilvánulásokkal szemben, végül 4. a magánszféra védelme, amelybe az egyén személyiségi jogai, becsülete, magántitka, vállalkozói jóhírneve, üzleti titkai tartoznak.”⁶⁴

Egyes alkotmányos rendszerek az említettekén kívül más védendő értékeket is meghatároznak, így az ifjúság védelmét, a faji gyűlöletkeltés tilalmát. Nem sértheti a vélemény szabad kinyilvánítása mások meggyőződését sem. Ugyancsak korlátai a szabad véleménynyilvánításnak

⁶² Megjegyezzük, hogy az alapvető emberi jogok a természetjog egyfajta pozitív megfogalmazásának tekinthetők. A történelem során hol árnyaltabban, hol pedig elnagyoltabban fogalmazzuk meg alapvető és változatlan tartalmát.

⁶³ A közjó megtéklését tekintve fontos tudnunk, hogy az egyéni és a közjó nem egymás ellenségei, hanem kölcsönösen segítik egymást.

⁶⁴ SÁRI i. m. (24. lj.) 145.

a pornográfia, a reklám bizonyos formái. Végül a vélemény nem vonatkozhat a tények meghamisítására, hanem csak a tények értelmezésére,⁶⁵ bár itt is kérdés, mikor van valaki tisztában a tényekkel.

Tisztességesek legyünk úgy a magánéletben, mint a közéletben, amikor a szólás szabadságának jogával élünk – és persze minden jogunk gyakorlása a becsületesség vezérlete alatt kell hogy álljon. A közéletben való felelős részvételnek 19 pontját írta le Horváth Sándor OP, aki bár a keresztény ember közéleti részvételének etikai elveit kodifikálta, az általa megfogalmazottak minden ép társadalomban érvényesítendőek.⁶⁶ A közéletben való felelős polgári részvétel alapelvei az alábbiak:

1. A politika mint emberi életműködés a polgári, a közéletben való tevékeny részvétel. 2. Ennek a tevékenységnek irányítója a közéleti okosság erénye, a *prudencia politica*. 3. Ez mint erény a közéleti tevékenységet a nagy, általános erkölcsi törvények és célok ellenőrzése alá vonja. Az állami élet immanens törvényei nem képviselik a legfelsőbb erkölcsi fórumot, a jó és rossz forrását, hanem a fölöttük álló transzcendens elveket, a természeti és isteni törvényeket illeti meg ez a hely. 4. A politikai okosság az eljárásokban kormányzó jellegű, s mint ilyen a közjó sáfára. Arról ítélkezik, mely eszközökkel tartható fenn a közjó, hogyan osztható el a polgárok között igazságosan mind terheiben, mind előnyeiben. Az erkölcsi törvény ellenőrzése nélkül ezt igazságosan és megbízhatóan nem teheti. 5. A politikai okosság a kormányzottakat engedelmességre és az irányítás megvalósítására teszi alkalmasokká. Ezeknek pedig az engedelmesség megkönnyítése és minden körülmények közt való megtartása végett van szükségük az erkölcsi törvény ellenőrzésére és buzdítására. 6. A politikai okosság elméleti részét a hit forrásaitól különböző politikai tudományokból kell megszerezni. 7. A hitnek nincs politikai programja. Minden nemzettől és államtól egyformán azt követeli, hogy földrajzi helyzetükkel és történelmi körülményeikkel adott közéleti céljaikban és törekvéseikben ne felejtkezzenek meg a szeretet és igazságosság követelményeiről és az örök Bíró előtt adandó számadásukról. 8. Hitünk megkívánja, hogy az államhatalomnak lelkiismeretből engedelmeskedjünk, hogy a közjót Istentől ránk bízott értéknek tekintsük és Isten előtti elszámolás kötelezettsége alatt kezeljük, nemcsak mint a hatalom képviselői, hanem mint ezeknek kijelölői is a választások révén. 9. A keresztény bölcsélet elítéli a közjónak pártszempontok szerinti kezelését s ezt nem politikának, hanem a közéleti tevékenység romlásának tekinti. 10. A hit elvei a lelkiismeretbeli kötelezettség hangsúlyozása által a politikai élet legjobb nevelő eszközei és a politikai tisztesség legalkalmasabb őrei. 11. A politikai élet tárgyi tekintetben a legkülönbözőbb területeken mozog. Az ún. egyházpolitikai kérdéseket leszámítva, a többi a hit szempontjából közömbösnek mondható. Kezelésüknél csak az erkölcsi törvény érvényesülését kívánja meg a hit. 12. Sem a bölcsélet, sem a hit szempontjából el nem ismerhető az az elv, hogy a politika, a közélet érdekei minden más, még a hit érdekei fölé is helyezhetők. 13. Még nagyobb és veszélyesebb az a tévedés, amely a közéletből Istent száműzni, s helyébe kizárólag a nép vagy az állam fonságát akarja ültetni. 14. A politikának nem szabad szívünkben a szeretetet és igazságosságot kiölnie, sőt ellenkezőleg, ezeknek kell bennünket a közjóval való sáfarkodásban vezetniük. Ezért nem a hatalom vagy önkény szavának, hanem az erkölcsi tör-

⁶⁵ Uo., 145–146.

⁶⁶ Erről részletesebben l. KUMINETZ Géza: A polgár, illetve sajátosan a katolikus ember részvétele a közéletben. In: KUMINETZ i. m. (1. lj.) 500–527.

vénynek kell a politikában érvényesülnie. 15. A politika a hithez való csatlakozással nem veszít, hanem csak nyer, mert ezáltal a közélet őrei már nem a megcsalható emberi tényezők lesznek, hanem a mindent látó Isten. 16. A politikai élet céljai nem ellenkezhetnek a hit céljaival, de még akadályozniuk sem szabad ezeket. Az állam nem műveli ugyan a polgárok lelki üdvét – ez az Egyház dolga – de eltávolítania sem szabad őket ennek útjától. 17. Tűrhetetlen tévedés az embernek két egymástól független és idegen elvek által kormányzott személyre, a polgárra és hívőre való szétdarabolása. 18. Ettől csak az menthet meg bennünket, hogy a honpolgári igazságosságot, a *iustitia legalist* igazi érénynek tekintjük, amelynek az a feladata, hogy összes cselekedeteinket a közjó szolgálatába állítsa. 19. A köz- és magánélet legnagyobb megrontója az államoknak egymásra vagy polgáraikra erőszakolt igazságtalan szerződéseik és követeléseik.”⁶⁷

Ahhoz, hogy helyesen tudjunk tehát élni a szólás szabadsága jogával, s egyáltalán bármely jogunkkal és kötelességünkkel, vagyis hogy kulturáltan tudjunk az életünk különböző helyzetekben viselkedni, ahhoz egyrészt a három normatív rend, vagyis az erkölcs, a jog és az illendőség együttes és harmonikus érvényesítését kell megtanulnunk. Másrészt helyesen kell megítélnünk az adott helyzetben a jogosat (*iustum*), a méltányost (*aequum*) és az üdvöset (más fordításban: a hasznosat – *salutare*). Harmadrészt tervezett döntésünk következményeit rövid, közép- és hosszú távon *egyaránt* helyesen kell megbecsülnünk, s ezek fényében döntsünk, szóljunk, cselekedjünk. Valamiképp ebben áll a becsületes emberi magatartás, a tisztességes kommunikáció.

A becsületes polgár tehát a társadalom legnagyobb közjava. Ám a becsületes polgár felneveléséhez ép családokra, vagyis gazdaságilag is biztos lábakon álló családokra, házasságon alapuló családokra van szükség, ahol ép szocializációval indulhat neki az iskolának a következő nemzedék. Ugyancsak ép iskolára, oktatási rendre van szükség, ahol komolyan veszik a személyiségformálást. Ugyancsak ép társadalmi rendre van szükség, ahol mindennek megvan az ideje és helye. Ennek alapja a hagyomány, a család, a nemzetek ünnepei, valamint az egészséges életmód valódi lehetőségei. Olyan személyiségek kellene, akik helyesen tudnak élni a szólás szabadságával, akik nemcsak hitelesek, hanem igazak is, s épp ezért csakis az ő magatartásuk a kívánatos. Mindez valamiképp a már többször említett közerkölcs fogalmában egyesül. Úgy tűnik, hogy ismét komolyan kell vennünk a tízparancsolatot. Ilyen körülmények között tanul meg helyesen gondolkodni az ifjú, ilyen feltételek között válik életének, véleményének megbízható iránytűjévé a lelkiismerete, ilyen módon alkothatja meg önmagát, értékkel telített énjét, vagyis a világnézetét (vallását). S ennek fényében lesz kiváló valóságérzéke, józan ítélőképessége, s él felőve helyesen, felelősen a szólás szabadságával.

A szólásszabadság gyakorlása is kötelezettségekkel és felelősséggel jár, különösen is körütekintően kell véleményt alkotni a vallás dolgában, éspedig úgy, hogy kritikánk ne legyen sértő se módját, sem pedig tartalmát illetően. Kritikánk tiszteletteljes legyen, tájékozódni és meggyőzni akaró kell hogy legyen. A vallását hitelesen élő ember mindig kész a tisztességes kritika meghallgatására, megfontolására és annak világnézetébe való integrálására. A vallást és a vallási érületet ugyanis nem pusztán egy szabadságjog érvényesítésének tekintjük, hanem az emberi

⁶⁷ Vö. HORVÁTH Sándor: Hitvallás a politikában. In: HORVÁTH Sándor: *Katolikus közélet. Erkölcstörténelmi tanulmányok*. Budapest, Credo, 1928. 42–43.

méltóság szükségszerű kifejeződésének, mivel az ember világnézetet, vallást alkotó lény, s meggyőződése az értékrendjét jelenti, melyet szolgál, melyet mindennapi életében megvalósít.⁶⁸ A vallásos magatartás lényege az, hogy eszményeit, igaznak tartott értékrendjét áldozatosan szolgálni kívánja.⁶⁹

Mivel a szólás révén befolyásolható leginkább az ember úgy, hogy szabadságának illúziója megmarad, ezért is lehet oly erőteljes a visszaélés ezzel az alapjoggal, immár a magánszférában és a közsférában egyaránt. A tömegtájékoztatás iparrá, monopolisztikus, transznacionális iparrá vált, melynek megvannak a maga mohó érdekei, s ezért globálisan sérül az objektív tájékoztatás, a tények, a hírek közreadása, nyomában az egyoldalú és elfogult vélemények terjesztésével. Ennek a kiemelt stratégiai fegyvergyárnak és médiaháborúnak a méretei immár vetekednek az „energiatermelő, a hadiipari, a légi közlekedési és a befektető óriáscégekkel”.⁷⁰

A szólás szabadsága jogának mai súlyos, tartós és következetes megsértése, akár az egyén, akár valamely hatalmi tényező részéről is történik, végül a *mysterium iniquitatis* titkához visz el minket. Csak megátalkodott, elvakult, gonosszá, már-már pszichológiai értelemben visszafordíthatatlanul gonosszá vált ember, emberi csoport állítja a maga perverzé vált életcélja (hatalom, birtoklás, élvezet) szolgálatába a média fegyvereit.⁷¹ Valljuk be, legalább olyan hatásosak e fegyverek, mint korábban a hagyományos fegyverekkel, illetve elrettentő erejükkel vívott háborúk. Ez a fegyver egyszerre és állandóan támadja a személy egészét (érzelmi, értelmi és akarati aktivitását, egyszóval a teljes tudatát), a társadalmi csoportokat, a népeket, az államokat. Ismerjük a tudatmódosító szereket; nos, a média, ahogyan mai működésének tendenciáit látjuk, e szerek egyik leghatékonyabb és bizonyos értelemben legdestruktívabb fajtája.

6. Befejezés

Ma szívesen szemléljük történelmünk alakulását úgy, mint forradalmak okozta korszakváltásokat. Ezért beszéltünk előbb polgári (politikai-társadalmi) forradalomról, majd tudományostechnikai és technológiai forradalomról, aztán jött a szexuális forradalom, míg jelenleg a kommunikáció forradalmának a korában élünk, lázában égünk. A föld mai urai szinte a saját monopóliumukká tették az információ iparát, mely uralmukat szolgálja, s egyre erőteljesebben manipulálja az ember egész lényét,⁷² nyomorítva így az emberi méltóságot. A globális pénzvilág világalmai terveit szolgáló, immár globálissá vált fegyvere lett a szólás szabadsága nemes eszméjéből, mely sok-sok igazság kifejezését teszi lehetővé, mégis, az a fő tendencia (tiszelet a ki-

⁶⁸ Vö. KOLTAY András: *A blaszfémia szabadsága és korlátozhatósága*. Tézisfüzet habilitáció elnyeréséhez „jog- és államtudományok” tudományágban. Budapest, PPKE, 2015. 7–8 és 52.

⁶⁹ Vö. BRANDENSTEIN i. m. (42. lj.) 35–36.

⁷⁰ Vö. DRÁBIK János: *A pénz diktatúrája. Milyen haszonnal járna a közpénzrendszer visszaállítása*. Budapest, Gold Book, 2005. 113.

⁷¹ A gonosszággal kapcsolatban részletesebben l. John KEKES: *A gonoszság gyökerei*. Ford. BALÁZS Zoltán. Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor, 2007.

⁷² Oly erős ez a manipulatív tevékenység, hogy nem riad vissza semmitől sem, nincsenek se etikai, se jogi, se politikai gátlásai. Vö. DRÁBIK i. m. (70. lj.) 114.

vételnek), hogy ma a média csatornái a kommunikáció minden frontján (a nyilvánosság szinte minden fórumán) inkább a mindenre kapható befolyásolás, a manipuláció az úr, vagyis olyan intézmények, melyek a pénz zsoldjában állnak.

Oly nagy az egyesek, népek tudatára ható erejük, hogy képesek meghamisítani az emberi tapasztalást, jelentéktelenné tenni a valóságérzetet, az eseményekről valós kép, józan ítélet alkotását. A tudatos és tervezett világméretű manipuláció csak diabolikussá vált személyek műve lehet, olyan embereké, akik túl vannak az emberségen, akikben csak ráció és alantas ösztönök uralkodnak, akiknek ezért nincsenek erkölcsi gátlásaik, s igen ügyesen játszanak más emberek erkölcsi tudatával. Vagyis jól ismerik az erkölcsi szabályokat, de ezekkel is csak manipulálják akár önmagukat, akár a vetélytársaikat, akár a tömegeket, bárkit, aki útjukba kerül.⁷³ Így a kommunikáció immár nemcsak az elnyomás, hanem az emberi személy tömeges megrontásának eszközüvé is válik. Önmaga képére és hasonlatosságára formálja a tömeget is, ami állandó konfliktusok színterévé teszi a magán és a közéletet is.

Az információk megszerzési és tárolási technikái ma lehetővé teszik hogy mindenkit megfigyeljenek, s vétségeiért megszarolhassanak. Akiról úgy ítélik, hogy el kell távolítani a nyilvánosság fórumairól, azt a jól ismert trükkel, pl. karaktergyilkossággal hallgattatják el, ami igaztalan becsületvesztéssel, sárdobálással jár. Vagy épp sok év után újra előveszik, ahogy ez valakinek érdekében áll, a békét megzavarják, mintegy újra elítéltetik a közvéleménnyel az egyébként a tettéért már megbűnhődött embert. Ez a jelenség pedig uralkodó a közéletben, s így a békétlenséget, az ellenszenvet, sőt, a gyűlöletet ébreszti a szívekben. Összekeveredik a nyilvános és a magánszféra.⁷⁴ E magatartás mögött pedig a becsület megvetése húzódik, ami lezülleszt egyént és társadalmat egyaránt.⁷⁵

Ellenszere egyrészt a nevelés forradalma lenne, mely az érett személyiség kibontakoztatásán fáradozik, vagyis olyan embertípuson, aki nem manipulál, de őt sem lehet manipulálni, aki

⁷³ Az erkölcs nélküli ember személyiségjegyeit kitűnően írja le Szentmártoni Mihály: „Ezek korántsem buta vagy együgyű emberek, ellenkezőleg, gyakran igen éles eszűek, tárgyilagosak, életrevalók. Első tekintetre azonban nehéz felismerni őket, mert kitűnően megtanulták az erkölcsös viselkedés művészetének játszását. De igazi, személyes erkölcsi elveik nincsenek. Ezért hideg számítással kihasználják mások lojalitását vagy becsületességét anélkül, hogy ez büntudatot okozna bennük. Képesek messzemenően előre tervezni, és meglepően tudják fegyelmelni önmagukat a kitűzött cél elérésének érdekében. Ez a minden áron elérendő cél lehet hatalom, hírnév, egészség, élvezet, becsület, mi több: életszentség, tökéletesség, erkölcsi tisztaság stb.” SZENTMÁRTONI Mihály: A személyi érettség felé. In: ALSZEGHY Zoltán – NAGY Ferenc – SZABÓ Ferenc – WEISSMAHR Béla (szerk.): *Teológiai vázlatok, II. Tanulmányok a filozófia és a teológia köréből a II. Vatikáni Zsinat után*. Budapest, Szent István Társulat, 1983. 157–158.

⁷⁴ Megjegyezzük, hogy e két fórum nem független egymástól, ám mégis eltérő módon kell kezelni őket. „A magánügy mint az ügyek egyik faja úgy különbözik a másik fajtól, a nyilvános ügytől, mint a magánérdek különbözik a közérdektől, vagy a magánjog a közjogtól a jogtudományban. A kettőt megkülönböztetjük egymástól; de egyiknek sem szabad ellenkeznie a másikkal. Se magánügy nem lehet olyasmi, ami a közügynek kárára van; sem pedig a közügy nem nyomhatja el, nem teheti lehetetlenné a jogosult magánügyet. Ez a keresztény civilizációnak az ókori pogány civilizációval szemben lényeges eleme, ez az egyéniség joga, melyet ő ismertetett el a világgal, s amelyen egész újkori haladásunk alapszik. Az egyén nem enyészhet el az egészben, az egyetemesben; de mint öncéllal bíró erkölcsi lény, egyéniségét mint a társadalom tagja is megtartja. Viszont az összes polgárok szükséges közülete, az állam, a társadalom, az összesség jogos érdekeit fenntartani és védeni tartozik ott, ahol az egyéniség a maga jogát egyoldalúlag túlhaltani hajlandó.” Vö. DUDEK János: A vallás mint magánügy. In: DUDEK János: *Dogmatikai olvasmányok*. Budapest, Stephaneum, 1914. 282.

⁷⁵ Vö. BRANDENSTEIN i. m. (42. lj.) 192.

igaz ember, mivel csak az igazság, a kiérlelt meggyőződés előtt hajt fejet. Csak az igaz embernek igazak a gondolatai, a szavai, az érzései és a cselekedetei, vagyis egész élete. Ő tehát más szóval a *vir bonus*, a becsületes ember. A becsületes ember törekszik a legigazabb világnézet kialakítására, ebben látja a humánus biztositékát. Hajlik nézetei ismételt felülvizsgálatára, s annak a tényekkel, a valósággal való konfrontálására. Másrészt egy ép kommunikációs stratégia kiépítése és működtetése az ellenszer, mely ismét az ép erkölcs egészséges uralma alá helyezné a gazdaságot, a pénzt és az egész kultúrát.

Akár az egyes embernek, akár a kisebb társadalmi közösségeknek, szervezeteknek, akár az egyes népeknek, államoknak tisztelniük kell a másik embert, a másik közösséget, a másik népet. E tiszteletnek és megbecsülésnek, mely az emberi személy méltóságának szól, meg kell mutatkoznia a kommunikáció minőségében is.⁷⁶ Nevezhetjük talán összefoglalóan a szólás szabadságával kapcsolatos alapvető jogokat és kötelességeket a felelős kommunikáció alapvető jogának és kötelességének. A keresztény bölcsélet ezért épp a humánus, az emberi méltóság nevében utasítja el a kommunikáció minden torz formáját, így az agymosást, a manipulációt, a tömegszuggesztíót és a kommunikáció során alkalmazható bármely kényszert.⁷⁷

Az igazi vélemény formálását és megosztását, elfogadtatni akarását alapvetően az különbözteti meg a közvélemény brutális manipulálásától, hogy tiszteli mások lelkiismeretét. Ezért nem az alantast, hanem a nemeset hívja elő a másik személyiségéből, mivel a „szellemhez, a szívhez, a lelkiismerethez szól, miközben a demagógia és a zsarnokság felkorbácsolja a szenvedélyeket vagy ijesztgetéssel nyom el minden szabad megnyilatkozást”.⁷⁸ Ha a tömegtájékoztató csatornái letérnek erről az útról, úgy akkor a hazugság és a félrevezetés, vagyis az információ és közlése éppoly gyilkos eszközzé válik, mint a tömegpusztító fegyverek bevetése.⁷⁹ Akkor nemcsak a meghamisított, hanem immár a meghasonlott szellem korszakában élünk.

Bár ma túlerőben van az igazsághamisító, csakis az önérdekre, részérdekre koncentráló propaganda, már gyűlik az egészséges kommunikációhoz szükséges kritikus tömeg. Újra fontos a retorika tudománya és gyakorlata, mint a helyes kommunikáció tudománya. Egymás után születnek olyan tudományos és ismeretterjesztő munkák, melyek leleplezik a rábeszélőgépek cselvetéseit, s próbálják az egészséges ellenállással és a kellő felháborodással felvertezni az ilyen torz kommunikáció veszélyének kitett embereket, illetve megtanítani őket a valóban humánus kommunikációra.⁸⁰

⁷⁶ A keresztény vallás ezt a minőséget a tízparancsolat negyedik és nyolcadik parancsával fejezte ki és védelmezte. Vö. MÜLLER Lajos: *A negyedik parancs*. Budapest, Szent István Társulat, 1925; MÜLLER Lajos: *A nyolcadik parancs*. Budapest, Szent István Társulat, 1925.

⁷⁷ Vö. Bernhard HÄRING: *Krisztus törvénye III.* Ford. NÉMETH Mihály. Róma–Budapest–Pannonhalma, Szent István Társulat, 2015. 584.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ Uo., 587.

⁸⁰ Szabadon itt utalni csak néhány magyarul is hozzáférhető írásra: ACZÉL Petra – BENCZE Lóránt: *Hatékony-ság és meggyőzés a kommunikációban. Gyakorlati retorika*. Budapest, L'Harmattan, 2007; CLAUDINE BILAND: *A hazugság pszichológiája*. Ford. JAKABFFY Éva, JAKABFFY Imre. Budapest, Háttér, 2013; DALE CARNEGIE: *Sikerkalauz 3. A meggyőzés iskolája. A hatásos beszéd módszerei*. Ford. TAKÁCS Viktória. Budapest, Gladiátor, 1999; DRÁBIK János: *Tudatmódosítás. Az agy megerősökölése*. Budapest, Gold Book, 2004; MARGITAY Tivadar: *Az érvelés mestersége. Érvelések elemzése, értékelése és kritikája*. Budapest, Typotex, 2004; MÉRŐ László: *Mindenki másképp egyforma. A játékelmélet és a racionalitás pszichológiája*. Budapest, Tericum, 2002; MÉRŐ László: *Új észjárások. A racionális gondolkodás*

Az iskola is egy olyan kommunikációs csatorna legyen, mely módszeresen tanítja meg az egyes népek polgárait a helyes kommunikációra és az igaztalan, netán destruktív torzítások leplezésére, visszautasítására. Hogy legyen tere, egyre szélesebb tere így a harmadik útnak a két szélsőség között, nevezetesen a cinizmus és a naiv hiszékenységek között.⁸¹ Természetesen, ez a jövő nagy harca lesz, olyan magvetés, ami újra és újra vesztesnek tűnik, mivel a tisztességes kommunikáció csak hosszabb távon kifizetődő.⁸² Nevezzük hát a mai tudatipar szinte mindent el-sőprő sikerét a kulturális evolúció megszaladási jelenségének, vagyis zsákutcájának. Újra csak rá kell ébrednünk, hogy a kommunikáció kellő etikai keretek nélkül és a jog hatékony védelme, valamint az ép közvélemény (közkerölcs) nélkül minden harci fegyvernél veszélyesebb tömegpusztító eszköz. Újra rá kell ébrednünk, hogy csakis az érett személyiségű ember, vagyis a szabadságát és a világnézetét igazán birtokba vett ember élhet helyesen, vagyis felelősen a szólás szabadságával, s teljesíti be sorsát.

Úgy gondoljuk, hogy az emberi jogok között, bár egymásra teljességgel visszavezethetetlenek, s kölcsönösen meghatározzák egymást, mégis bizonyos hierarchia van, különösen a véleménynyilvánítás szabadsága dolgában. Közlebről a szólásszabadság, a lelkiismereti és vallásszabadság között. Az ember először a szóval és az általa hordozott üzenettel találkozik, s szocializációja, neveltetése során kialakítja a maga világnézetét (ezt mi a vallással egyenértékű kategóriának tekintjük itt, és pedig azért, mert a meggyőződéssé érlelt világnézet vallásként funkcionál, vagyis azt áldozatosan szolgálja, legjobb tudása és lelkiismerete szerint az ember). Hogy mit épít be a felnövekedése során az ember a maga erkölcsi és/vagy vallási tudatába, cseppet sem mindegy. Ezért a szólás szabadsága címén nem fordulhat elő se tévedés, se izgató, uszító, gyűlölködő beszéd, mindaz, ami előítélet keltésére alkalmas.

Nem fordulhat elő a manipuláció, hanem csakis az ép magatartásminták kívánatossá tétele és a meggyőzés eszközei. A megismerés folyamatában az utolsó a vallási meggyőződés kiépülése, ám a köz dolgainak megítélése tekintetében ez az alap, ez lenne az ép közkerölcs magva, s ennek

dás ereje és korlátai. Budapest, Tericum, 2001; MÉRŐ László: *Az elvek csapodár természete. Az érzelmek, az értelem és a hit erejéről.* Budapest, Tericum, 2008; Allan PEASE: *Testbeszéd. Gondolatolvasás gesztusokból.* Ford. WALKÓNÉ BÉKÉS Ágnes. Budapest, Park, 1992; Barbara PEASE – Allan PEASE: *A testbeszéd enciklopédiája.* Ford. NEMES Anna. Budapest, Park, 2006; RAMBALA Éva: *Az erőszakmentes kommunikáció alapjai.* Budapest, Kulcslyuk, 2013; Anne REBOUL – Jacques MOESCHLER: *A társalgás cselei. Bevezetés a pragmatikába.* Ford. GÉCSEK Zsuzsanna. Budapest, Osiris, 2000; Friedemann SCHULZ VON THUN: *A kommunikáció zavarai és feloldásuk. Általános kommunikáció-pszichológia.* Ford. ALMÁSSY Ágnes. Budapest, Háttér, 2012; Friedemann SCHULZ VON THUN: *Kommunikációs stílusok. Differenciáló kommunikáció-pszichológia.* Ford. SCHULCZ Katalin. Budapest, Háttér, 2014; SZABÓ Katalin: *Kommunikáció felsőfokon. Hogyan írjunk, hogy megértsenek? Hogyan beszéljünk, hogy meghallgassanak? Hogyan levelezzünk, hogy válaszoljanak?* Budapest, Kossuth, 2001; SZABÓ Miklós: *Kommunikáció általában és a jogban.* Miskolc, Bíbor, 2002; Deborah TANNEN: *Miért értjük félre egymást? Kapcsolataink a beszélgetési stíluson állnak, vagy buknak.* Ford. REMÉNYI Andrea Ágnes. Budapest, Tinta, 2001; ZENTAI István: *Meggyőzőestechnika és kritikai gondolkodás a mindennapi gyakorlatban.* Budapest, Medicina, 2006; ZENTAI ISTVÁN – TÓTH Orsolya: *A meggyőzés csapdái. Informális hibák és visszahélelések a mindennapi meggyőzésben.* Budapest, Typotex, 1999.

⁸¹ Vö. ARONSON–PRATKANIS i. m. (34. l.) 8.

⁸² Vö. Joseph RATZINGER: *Örömlötök szolgálai. Elmélkedések a papi lelkiségről.* Ford. NÉMETH Attila, SZABÓ László. Budapest, L'Harmattan–Sapientia, 2010. 13–22. S úgy tűnik, hogy csak igen hosszú távon remélhetünk változást, s az örökkévalóság végső horizontja szükséges ahhoz, hogy hatékonyan szembe tudjunk szállni a személyiséget torzító kommunikáció tömegpusztító fegyverével és hadállásaival.

fő felelőse épp a felnőtt, vagyis az életre felkészült és az ép értékrendet kellően birtokba vett ember. Ebből a szempontból pedig elsőbbsége van a világnézeti meggyőződésnek, tehát felette áll a szólás és a lelkiismeret szabadságának, vagy talán helyesebb úgy neveznünk, hogy ez az a belső mag, az érzület, mely szólásra, cselekvésre indítja az embert. Ne felejtjük el, hogy a lelkiismeret is olyan dimenziója az emberi szellemnek, mely ébresztendő, fejlesztendő, vagyis nem önmagában álló megfellebbezhetetlen valóság. Állandóan fejlesztendő az ismeretek bővítésével, illetve a valóság mind komplexebb és árnyaltabb értékelésére képes világnézetre törekvéssel.

Megoldási javaslatunk: 1. Tanítsuk meg az embereket az alapvető emberi jogok kultúrájára, fejlesszük személyiségüket, hogy szabadságukkal felelősen tudjanak élni!⁸³ Ez az igazságosságban és szeretetben való kommunikációt jelenti. A pusztá kommunikáció nagyon személytelen, inkább felszínes, mint valódi emberi kapcsolatokat eredményez. Az információ nem fogyasztási cikk, de ha így tekintjük, akkor könnyen függőséget eredményez. 2. A szólás szabadsága joga mellé tegyük oda az igazmondás kötelezettségét mint erkölcsi erény kellő gyakorlását! Tanuljunk retorikát, kommunikációtudományt! 3. Ha érvényt akarunk szerezni ennek az alapjognak, akkor újra erkölcsi értékkel kell telíteni mind a magán-, mind a közéletet,⁸⁴ illetve helyesen kell meghatározni a közérkölcst tartalmát,⁸⁵ s megsértését komolyan, jogi eszközökkel is szankcionálni kell. 4. Újra rá kell ébreszteni a tömegeket arra (s a mai tömegkommunikációs lehetőségek erre eddig sohasem látott lehetőséget adnak), hogy az emberi méltóság realizálásának útja nemcsak az emberi jogokkal, hanem az emberi kötelességekkel is jelgyezett.⁸⁶ Csak a tisztességes állampolgár,⁸⁷ vagyis az igazi demokrata fog felelősen élni szabadságjogaival, köztük a szólás szabadsága jogával is. Ezért vissza kell térni a kritikai nyilvánossághoz, hiszen ennek eltűn(tet)ése eredményezi az emberi személy leigázhatóságát, illetve a személy akaratának nyilvános képviselése helyett az akarat manipulálhatóságát.⁸⁸ A kritikai nyilvánosságra törekvő ember pedig különbséget tesz a társadalmi közjó és magánjó, az egyházi közjó és magánjó között, és pedig azért, mert eltérő módon kell megítélnie és közölnie meglátásait. Itt érvényesíteni kell a fokozatosság elvét is, nevezetesen azt, hogy a privátszférában a diszkrét, lehetőleg négy szem-

⁸³ Ebben a katolikus Egyház minden egyén, közösség, állam partnere. Vö. BUONOMO i. m. (15. lj.) 553–586. Hozzáteszük, hogy a katolikus Egyház a maga identitásának megfelelően tévedésmentesen fejt ki az alapvető jogok sajátos természetét, tartalmát, hangsúlyozva azt, hogy e jogok és kötelességek nem szakíthatók el egymástól, nem érvényesíthetők izoláltan, mindegyiket arányosan és egyszerre kell érvényesíteni, mivel az emberi személy összes lényegi dimenziójának jogi leképezései, s csak együttes és harmonikus érvényesítésük (igazságosságban, békében és testvériségben) szolgál az emberi személyiség kibontakoztatására.

⁸⁴ Vö. Salvo MILLESOLI: Don Sturzo: moralizzare la vita pubblica. 26 *Synaxis* (2008) 45–58.

⁸⁵ Erről bővebben I. POKOL Béla: *Moráleméleti vizsgálódások. A közmorál elméleti eltüntetetésének kritikája*. Budapest, Kairosz, 2010.

⁸⁶ Ma sajnálatos módon a kötelességek alkonyában élünk, melynek fő tünetei a következők: az önfeláldozás delegitimálódása, az egyéni jogoknak a kötelességekkel szembeni elsőbbsége, az erkölcsi értékkritériumoknak többnyire negatív formában való megfogalmazása (ne tedd!), az egyéneknek a saját személyüket érintő valamennyi döntést illető abszolút szuverenitása. Vö. UNGVÁRI ZRÍNYI Imre: *Morálfilozófia*. Kolozsvár, Editura Egyetemi Műhely, 2008, 107–108. Megjegyezzük, hogy a kötelességek alkonya mintegy együtt jár a normák tiszteletének alkonyával is. Erről bővebben I. BOGNÁR Cecil Pál: *Normák alkonya*. Budapest 1930.

⁸⁷ Vö. Carlo NANNI: La scuola cattolica: per educare onesti cittadini. 3 *Seminarium* (2006) 525–552.

⁸⁸ Vö. LÁZÁR KOVÁCS i. m. (59. lj.) 7–8.

közi kommunikáció a kívánatos, míg a közsférában a közjóra és annak szívet jelentő közerkölcsre való tekintettel kell eljárunk. 5. Vértessük fel az embereket a rábeszélőgépek cselvetéseivel szemben!⁸⁹ Ne látszat vagy emberi tekintetek szerint ítéljünk! Ugyancsak meg kell tanítani az embereket arra, hogy felelősen használják az információs csatornákat, hiszen az állandó információnak való kitettség nem engedi a felelős véleményalkotást, egészségtelenül nem hagyja nyugodni a lelket (betegít, függőséget okoz). Szabadnak lenni ugyanis annyi, mint tudni időben ki- és bejelentkezni.⁹⁰ 6. Az emberi jogok az emberi szabadság felelős gyakorlásának deklarációi, kodifikációi, amit az igazságra, igazságosságra, a nemzeti és a nemzetek feletti közjóra való tekintettel lehet valóban humánusan gyakorolni. Ám a közös cselekvéshez meg kell egyezni lényegi tartalmuk egyezőségében is. Minden bizonnyal sokat tehet a kommunikáció, a jogalkotás e téren, mégis a legbiztosabb út a jogok emberi érvényesítéséhez az erkölcsi – és a vallási tudat, illetve az érzelmi intelligencia fejlesztése. Így fogjuk a másik embert, a másik népet tisztelni és becsülni, s így fogjuk kellő kritikával tudni kezelni a média manipulálásait. Ezt a megbecsülésünket ki kell fejeznünk udvariasságunkkal (ami megelőlegezett tisztelet), tisztelettel, a másik komolyan vételével, a köteles diszkrécióval. Mindez egész magatartásunkban kell hogy tükröződjék, nemcsak szavainkban. 7. Legyen bátorságunk leleplezni az előítéletet, a manipulációt, s lelkünkben utasítsuk el azt, háborodjunk fel rajta!⁹¹ 8. Építsük le a manipuláció struktúráit! Csak a tisztességes médiát támogassuk, illetve ilyen médiumokat létesítsünk! 9. Meg kell erősíteni a társadalomban ható tekintélyeket (szülők, tanítók, bírúk, intézményi vezetők, politikusok, lelkipásztorok), és fel kell őket hatalmazni arra, hogy éberem (minden formalizmus, fanatizmus, farizeus attitűd nélkül) örökjdenek a közerkölcsök mint a kultúra lelkének érvényesítése felett.

A keresztény bölcsélet tehát az alapvető jogokat általában, és legalapvetőbbjének, a szólás szabadságának jogát csakis úgy látja valóban realizálhatónak, ha egyszerre akarunk érvényt szerezni az erkölcs és az illendőség normáinak is, s erre egyedül a méltóságát birtokba vett, érett személyiségű, vagyis a becsületes (igaz) ember képes és készséges.

⁸⁹ Érdemes e tekintetben átolvasni a vonatkozó szentszéki dokumentumokat, melyek jól leképezik a bejárt utat, nevezetesen azt, hogy az *Inter mirifica* zsinati határozat hangvétele főleg optimista, majd egyre erősebben jelenik meg a kritikai hangvétel, mely jelzi azt, hogy a médiumok és a tulajdonosaik egyre erőteljesebben letértek az igazság és igazságosság, valamint a közjó érvényesítésének útjáról. Úgy tűnik, hogy vissza kell térni a próféta beszédmóddhoz, vagyis az egyenes beszédhez. Vö. *Egyházi megnyilatkozások a médiáról. Inter mirifica, Communio et progressio, Aetatis novae*. Budapest, Magyar Katolikus Újságírók Szövetsége, 1997; A Tömegtájékoztatás Pápai Tanácsa: *Etica nelle comunicazioni sociali*. In: *Enchiridion Vaticanum* 19. Bologna, [2000] 2004. 442–493; A Tömegtájékoztatás Pápai Tanácsa: *Etica in internet*. In: *Enchiridion Vaticanum* 21. Bologna, [2002] 2005. 80–111.

⁹⁰ Vö. CUCCI i. m. (44. lj.) 115–121.

⁹¹ A média képes arra is, hogy közönyössé, cinikussá tegyen minket minden valóban felháborító és égbé kiáltó gonoszsággal kapcsolatban: „A jelenlegi gazdasági rendszer a szociális kirekesztés új formáit hozza létre, amelyek gyakran láthatatlanná teszik a szegényeket a társadalom előtt. Az uralkodó kultúra és a tömegkommunikációs eszközök tovább növelik azt a láthatatlanságot. Ez azért történik, mert ebben a rendszerben kivették az embert, az emberi személyt a középpontból, és másvalamivel helyettesítették. Mert a pénz bálványának imádása folyik! Mert a közömbösséget is globalizálták!” – idézi Ferenc pápát a szinódusi okmány. Vö. *A püspöki szinódus zárójelentése Ferenc pápának a „család hivatása és küldetése az Egyházban és a mai világban” témakörben*. Budapest, Szent István Társulat, 2015. 19–20.

Összefoglalva a mondottakat, ezt a kérdést tesszük fel: Mit ér a tudományok igazsága, az egész kultúra, a legfejlettebb kommunikáció, ha mindez mégis ama Nagy Hazugság zsoldjába kényszerül? S a válaszuk: Megnyomorít mindenkit, hatalmast és kiszolgáltatottat egyaránt. Csak az tud szembeállni ezzel a démoni erővel, aki megértette és befogadta Krisztusnak a mottóban idézett szavait. Az az ember ugyanis valóban szabaddá lesz, és a felismert, a befogadott és az állhatatosan megvallott igazság miatt képes és kész lesz minden elmarasztalásnak, megbélyegzésnek és kirekesztésnek nemcsak elviselésére,⁹² hanem elfogadására és elhordozására is – szeretetből.

⁹² Ne felejtsük el, hogy az embert fenyegető félelmek mindegyikére kiválóan alkalmas a média, vagyis a (meg)szólás szabadsága. Ezek az emberi lét nagy fenyegetői pedig a kirekesztettségől, vagyis a kapcsolat elvesztésétől való félelem, a büntetéstől való félelem, illetve a bűntudatkeltés, s végül a megalázástól való félelem (önértékelésünk, értékrendünk lekicsinylése). Vö. F. VÁRKONYI Zsuzsa: *Tanulom magam*. Budapest, Háttér, 2013. 31. és 84–88.